

A HORTHY-HADSEREG HELYZETE A SZOVJETUNIO ELLENI HÁBORÚBA LÉPÉS IDEJÉN

Tóth Sándor őrnagy

A MAGYAR URALKODÓ OSZTÁLYOK hadseregfejlesztési politikáját, kezdettől fogva, a szomszéd népekkel szemben támasztott területi követelések kielégítésére irányuló törekvés szabta meg. Olyan hadsereg megteremtése volt a céljuk, amely létszámát, fegyverzetét és felszerelését tekintve, alkalmas e területek erőszakos úton való megszerzésére. Terveik megvalósítása érdekében 1938 előtt nagyon keveset tehettek; a trianoni békeszerződés tiltó rendelkezései és az ország anyagi lehetőségének korlátai, igen szűk határok közé szorították törekvéseiket. Ez idő alatt a hadsereg lényegében csupán számszerűleg fejlődött, fegyverzete és felszerelése nem gyarapodott a személyi felduzzasztásnak megfelelő mértékben.

1938 tavaszán a magyar uralkodó körök is elérkezettnek látták az időt, hogy területi követeléseik kielégítése érdekében, bekapcsolódjanak a világszerte folyó fegyverkezési hajszába. 1938. március 5-én Darányi Kálmán miniszterelnök győri beszédében meghirdette a kormány fegyverkezési programját, amely öt év alatt egymilliárd pengő beruházását irányozta elő a hadsereg fejlesztésére. A fegyverkezési program méreteit jól szemlélteti az a tény, hogy a harmincas években az egész magyar nemzetgazdaság tőkeakkumulációja nem haladta meg az évi 180 millió 1938-as értékű pengőt, ezzel szemben a győri program pusztán állami eszközökből évi 200 milliós beruházást irányozott elő.¹ Ez az adat jellemzi, milyen jelentős erőfeszí-

¹ Lásd Aulich Sándor: A háború finanszírozása és az 1938–1944. évi infláció Magyarországon. Közgazdasági Szemle II. évf. 10. sz. 1955. 1195. l.

tésre készültek a magyar uralkodó osztályok, hogy behozzák lemaradásukat a fegyverkezési versenyben.

Erőteljes ütemben megkezdődött a nemzetgazdaság militarizálása. A békegazdaságból a hadigazdaságba való átmenetet rendeleti úton is elősegítették. 1939-ben elrendelték, hogy az üzemek és vállalatok a katonai megrendeléseket elsősorban kötelesek teljesíteni, a gyártási sorrendet központilag állapították meg; az iparügyi minisztert korlátlan hatalommal ruházták fel az ipari termelés és fogyasztás fölött; megkötötték a részben vagy egészben külföldi eredetű nyersanyagok szabad forgalmát, hogy azokat kizárólag katonai célokra lehessen felhasználni.² Ezek az intézkedések lényegében az ipar mozgósítását vezették be és fontos előrelépést jelentettek a hadigazdaság megteremtésének útján.

A militarizálás folyamatában jelentős szerepet töltött be az ugyancsak 1939-ben elfogadott honvédelmi törvény, amelynek rendelkezései megteremtették annak lehetőségét, hogy az állam a fegyverkezés és a háború szolgálatába állítsa az ország összes élő- és anyagi erőforrását.³

A győri programmal elkezdődött hadseregfejlesztés során az ipar minden ága jelentős katonai megrendeléseket kapott, amelyek az ipari termelés nagyarányú emelkedését és az érintett iparágak fejlődését, kapacitásának növekedését, új üzemek, illetve üzemrészek létesítését eredményezték.⁴

A nagyarányú beruházások következtében a hadseregfejlesztés mérve az előző időszakhoz viszonyítva igen jelentős volt, és komoly változásokat idézett elő a hadrendben.

1938 őszén az addigi vegyes dandár szervezésről a hadtest szervezésre tértek át és az így nyert hét hadtest mellé, a visszacsatolt Felvidéken — Kassa székhellyel — megszervezték a VIII. hadtestet. Még ugyanabban az esztendőben két gépkocsizó dandárt is felállítottak, s emellett valamennyi hadtestnél felemelték a gyalogsági nehézfegyverek számát. Az 1939/40-es szervezési évben új alakulatként egy hegyi dandárt állítottak a hadrendbe, továbbá a két gépkocsizó dandár és a két lovas dandár összevonásával létrehozták a gyorshadtestet. 1940 őszére egységesítették a hadtest tábori tüzérosztályok szerve-

² Vö. 8500/ME. 1939. sz., 12112/ME. 1939. sz. és a 12113/ME. 1939. sz. rendeletekkel.

³ Lásd Corpus Juris 1939. évi II. törvénycikk.

⁴ A katonai megrendelések összegére, a hadianyaggyártás fejlődésére és az egyes üzemek kapacitásának növekedésére vonatkozó adatokat lásd Berend Iván—Ránki György: Magyarország gyáripára a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944). Akadémiai Kiadó 1958.

zését és bizonyos mértékben korszerűsítették a gépkocsizó és lovas dandárokat.

1940. december 1-én lépett életbe a hadsereg 1941-ben elrendő hadrendjét meghatározó rendelet, amely a hadseregfejlesztés alapvető célkitűzéseiként az alábbiakat írta elő:

1. A második bécsi döntéssel visszacsatolt Erdélyben egy új (IX.) hadtest felállítása. E célra a jugoszláv, a német és a szlovák határon levő határvidász zászlóaljokat kellett igénybe venni, összevonás és áthelyezés útján.

2. A megmaradó határvidász alakulatok átszervezése, a megváltozott viszonyoknak megfelelően.

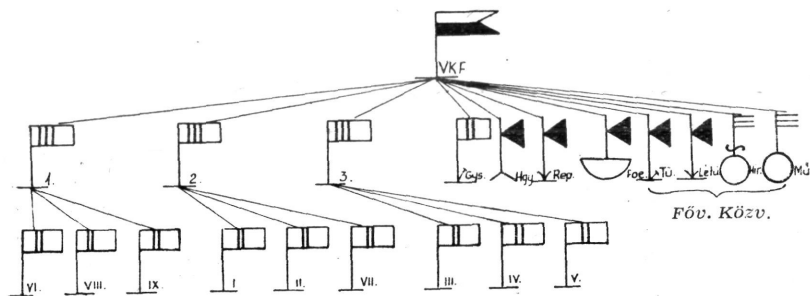
3. A visszacsatolt terület benépesítése helyőrségekkel és katonai hatóságokkal.

4. A hadrendben szereplő alakulatok megerősítése tüzérrel, páncéelhárító és légvédelmi eszközökkel.

5. A hegyi, a tüzér és a páncélos alakulatok további fejlesztése.⁵

A fejlesztés eredményeként, 1941 június közepén a haderő a már korábban felállított három hadseregparancsnokság alárendeltségében kilenc hadtestből, továbbá a gyorshadtestből, két határvidász dandárból, egy hegyi dandárból, egy repülő dandárból, egy folyami dandárból és a fővezérség közvetlen alakulatokból tevődött össze.

1. sz. vázlat

E pusztá felsorolás, mélyebb elemzés nélkül is tükrözi a hadsereg egészének korszerűtlenségét, elmaradását a második világháborús követelmények mögött. A hadrendben egyetlen páncélos magasabb egység sem szerepelt; a légierőt a repülő-dandár öt repülő ezrede, egy távolfelderítő osztálya és egy

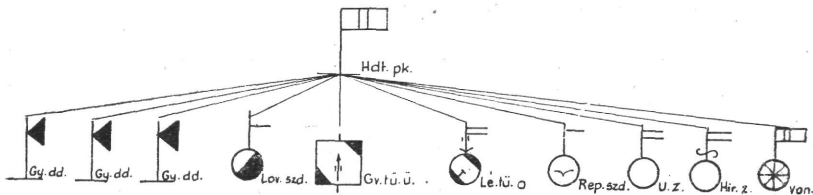
⁵ Hadtörténelmi Levéltár (HL.) H. M. 40400/1940. sz.

ejtőernyős zászlóalja képviselte; egyetlen gépesített és gyorsan mozgó magasabb egység volt: a gyorshadtest, az alárendeltségébe tartozó két gépesített dandárral és két lovasdandárral, amelyek minimális számú harckocsi alakulattal rendelkeztek. A korszerűtlenség tehát mindenekelőtt a modern fegyvereknek (páncélos és repülő) a hadsereg egészéhez viszonyított kis arányában és a gépesítés rendkívül alacsony színvonalában mutatkozott meg.⁶

Még kirívóbb a hadsereg elmaradottsága a korszerű viszonyok mögött, ha annak magasabb egységeit vesszük szemügyre.

A kilenc hadtest kötelékébe egyenként három gyalogdandár, egy lovasszászad, egy gépvontatású közepes tarackos üteg, egy légvédelmi tüzérosztály, egy közelfelderítő repülőszázad, egy utászászlóalj, egy híradózászlóalj és vonatalakulatok tartoztak. Ezenkívül a II., VII. és VIII. hadtest alárendeltségében volt még egy-egy kerékpáros zászlóalj, továbbá a VI. hadtestnél a 66. határvadász ezred, a VIII. és IX. hadtestnél pedig a 8., illetve 9. határvadász dandár és a 69. határvadász ezred.

2. sz. vázlat

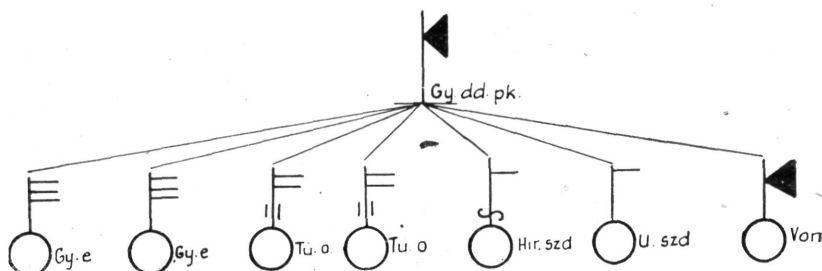
A hadtest hadrendjéből teljesen hiányoztak a páncélos és gépesített egységek és alegységek, amelyek támadásban az előnyomulás ütemének növelését és a csapatok manőverező képességének fokozását, védelemben pedig annak ellenálló képességét és rugalmasságát vannak hivatva biztosítani. A hadtest közvetlen tábori tüzeriséget képviselő egy közepes tarackos üteg a legminimálisabb feladatok ellátáshoz is kevés volt; nem tette lehetővé, hogy a hadtestparancsnok a rendelkezésére álló tüzérrővel súlyt képezzen és hatásosan támogassa a főirányban tevékenykedő csapatai harcát. A vonatalakulatok zöme fogatolt volt, ennek következtében a csapatlőszert, élelmet és egyéb

⁶ A kérdés részletesebb tárgyalását lásd a későbbiekben.

anyagot szállító rengeteg szekér nagyon megnyújtotta a hadtest menetoszlopát, nehézkessé tette mozgását. Így az alakulatok rendkívül érzékenyekké váltak a földi és légi felderítéssel, a meglepetésszerű támadásokkal szemben; lassú volt az előnyomulásuk üteme és igen kismérvű a manőverező képességük. Mindez nagyon komolyan érezte hatását, a hadsereg háborús alkalmazása során.

Mind a huszonhét gyalogdandár mozgósítás esetén egyenként két (békében egy) gyalogezredből, két (békében egy) tábori tüzerosztályból, híradószázadból, utászszázadból és vonatlakulatokból állt.

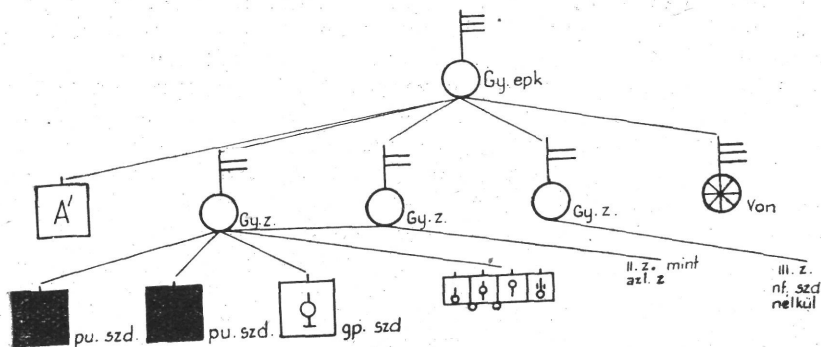
3. sz. vázlat

A hadtest hadrend korszerűtlenségének jellemzői, szinte teljes mértékben érvényesek a gyalogdandárookra is. Különösen súlyosan mutatkozik ez meg a fogatolt vonat miatti nagy sebezhetőségben, nehézkességben és az alacsony színvonalú manőverező képességben. Mindemellett a két gyalogezredes dandárok — később könnyű hadosztályok — a hadműveletek során igen hátrányos helyzetbe kerültek, a három gyalogezredből álló szovjet hadosztályokkal szemben.

Egy gyalogezred ezred közvetlen árkász századot, három gyalogzászlóaljat és vonatalakulatot foglalt magában. Mindhárom gyalogzászlóalj közvetlen távbeszélő szakaszból, 3 puskás századból (egyenként 12 golyószóró, 2 gránátvető és 1 nehézpuska) és 1 géppuskás századból (9 géppuska) állt. Az ezred I. és II. zászlóaljának hadrendjébe ezenkívül még egy nehézfegyver század is tartozott, amely kocsi géppuskás szakaszból (2 gp.), aknavető szakaszból (2 aknavető), és páncéltörőágyús szakaszból (2 pctá.) állt.

4. sz. vázlat

Az ezred szervezés legszembevetőbb fogyatékosága az a tény, hogy az ezredparancsnok szervezetszerű tüzérséggel egyáltalán nem rendelkezett.

A legfontosabb tüzgépek egy hadtestnél az alábbiak szerint oszlottak meg.⁷

	Golyószóró	Géppuska	Nehézpuska	Gránátvető	Aknavető	Féncél-törő ágyú	Légvédelmi ágyú	Löveg
Zászlóaljnál	36	9	3	6	2	2	—	—
Ezrednél	108	3	9	18	4	4	—	—
Dandárnál	béke	108	31	9	18	4	4	8 v. 12
	hadi	216	62	18	36	8	8	20
Hadtestnél összesen	béke	324	93	27	54	12	2	28 v. 40
	hadi	648	186	54	108	24	24	64

A második világháború viszonyait figyelembe véve, a hadtest ellátottsága gyalogsági nehézfegyverekkel kielégítőnek tekinthető, bár a délvideki megszállás tapasztalatai alapján azok számának felemelésére is történtek javaslatok. Ezek a fegyve-

⁷ A táblázatot a 40 400. sz. rendelet mellékletei alapján állítottam össze.

rek, alkalmasságukat tekintve, csak részben feleltek meg a követelményeknek. Általános fogyatékoságként komplikáltságukat kell megemlíteni, amely jelentősen megdrágította előállítási költségüket, ennél fogva a profit növelését eredményezte, vagyis a hadiipari tőkések érdeke volt. A sok apró, érzékeny alkatrészből azonban nagyban növelte a meghibásodás lehetőségét, és csökkentette az adott fegyver használhatóságát a harc során.

A 31. M. golyószóró gyakorlati tűzgyorsasága rövid sorozatnál percenként 150 lövés, hosszú sorozatnál percenként 250 lövés volt, a viszonylag legelőnyösebb hatótávolsága 800 méterig terjedt. Ugyanezen golyószóró állványra szerelve 200, ill. 250 lövést adott le percenként, s 1200 méterig terjedt a viszonylag legelőnyösebb hatótávolsága. A tárból 25 töltény fért el, egy lőszer rakasz 5 tárat tartalmazott.

A 7/31. M. (Schwartzlose) géppuska ebben az időben már elavult és a második világháború első éveinek tapasztalatai alapján minden hadseregben korszerűbb típusokat rendszeresítettek. Gyakorlati tűzgyorsasága percenként 250 lövés volt, viszonylag legelőnyösebb hatótávolsága 1000—1200 méterig terjedt.

A gyalogsági nehézfegyverek közé tartozott a nehézpuska is, amelyet a harmincas évek első felében minden hadseregben páncélelhárító fegyverként rendszeresítettek.⁸ Amíg a harckocsik között a kis és könnyű típusok voltak túlsúlyban, addig a nehézpuska hatásos fegyvernek bizonyult a harckocsik páncélzata ellen. A közepes és nehéz harckocsik elterjedése, vagyis a páncéltartó megvastagodása, alkalmatlanná tette a nehézpuskát páncélelhárításra. A második világháború alatt ezt a fegyvert már csak pontcélok — főleg ellenséges nehézfegyverek — valamint páncélgépkocsik leküzdésére, továbbá harckocsik vakítására lehetett hatásosan felhasználni. Korszerű harckocsikkal szemben még a hernyótalpon elért találatok is hatástalannak bizonyultak. A Horthy-hadseregben rendszeresített 36 M. 20 mm-es nehézpuska 15—20 páncélgránátot vagy repeszgránátot lőtt ki egy perc alatt, a viszonylag legelőnyösebb hordtávolsága pontcélok ellen 1500 méterig, páncélgépkocsik ellen 600 méterig terjedt. A repeszgránát 3 méter átmérőjű körben megsemmisítő hatást fejtett ki.

Az 50 mm 39 M. gránátvető volt a lövészsorozatok rendszeresített meredek röppályájú fegyvere. Főleg fedett, fedezék mögött levő élő célok, valamint a saját gyalogsághoz olyan kö-

⁸ A nehézpuska svéd licenc alapján készített fegyver volt, lényegében azonos minden hadseregben.

zel levő élő célok megsemmisítésére alkalmazták, amelyeket nagyobb űrméretű fegyverekkel, azok lövedékeinek repeszhatása miatt nem tudtak lőni. Szilárd befedett célok rombolására nem volt alkalmas, emellett használhatóságának határt szabott az a körülmény is, hogy a gránátvetős raj csak 4—5 cél leküzdéséhez elegendő löszert vihetett magával és az ellenséghez közel nehézségekbe ütközött a lőszer pótlása. A gránátvető hordtávolsága magyar lőszerrel 855, német lőszerrel 463 méterig terjedt.

A hadtest tüzérségi tüzerejét megvizsgálva kitűnik, hogy a különböző fajta tüzérségi fegyverekkel való ellátás egyáltalán nem volt kielégítő.

Egy gyalogezred mindössze 4 db 81 mm-es aknavetővel rendelkezett, amelyek az alárendelt zászlóaljok szervezetszerű tüzgépei voltak. A 81 mm-es aknavető lőtávolsága magyar lőszerrel 3400 méterig, német lőszerrel 2640 méterig terjedt. Az ezred és dandár közvetlen alakulatai között aknavető alegységek nem szerepeltek. Az aknavető, mint a második világháború tapasztalatai beigazolták, az ellenséggel közvetlen harcérintkezésben álló alegységek, egységek — támadásban és védelemben egyaránt — leghatásosabban alkalmazható tüzérségi tüzészköze. A kor szervezési gyakorlata szerint minden zászlóaljhoz kellett 2 aknavetőt beosztani (a magyar gyalogezred három zászlója közül csak kettőnek volt aknavetője), ezenkívül az **ezredparancsnoknak** is egy szervezetszerű ezred közvetlen aknavető századdal kellett rendelkeznie. Mindezt figyelembe véve, a hadrendben szereplő aknavetők, a szükséglet egyharmadát is alig közelítették meg.

A Horthy-hadseregben 81 mm-esnél nagyobb űrméretű aknavető nem volt rendszeresítve, azok fontosságát nem ismerték fel, ezért 120 és 160 mm-es aknavetők gyártására a magyar hadiipar nem rendezkedett be. Ennek következtében a Horthy-hadseregnek nem volt olyan fegyvere a második világháború során, amelyet szembe tudott volna állítani a szovjet hadsereg közepes és nehéz aknavetőivel.

Hasonló volt a helyzet a tábori tüzérség tekintetében is. A gyalogezredek hadrendjében tábori tüzérség nem szerepelt, az ezred közvetlen tüzérség feladatát pedig a zászlóalj aknavetők nem tudták megoldani. A mozgósított gyalogdandár két osztályos tüzérezredének 20 tábori ágyúja és tarackja volt, a hadtest közvetlen tüzérséget csupán egy négy löveges gépvontatású közepes tarackos üteg képezte. A tábori tüzérség ilyen elosztása komoly hiba volt, mert harc alatt a tüzérő összponto-

sítása helyett, annak szétforgácsolását eredményezte. Ugyanis a dandárparancsnok kénytelen volt tábori ágyús ezredét tűztámogatás céljából a zászlóaljok között ütegenként szétesztani. Ilyenformán nem maradt súlyképzésre alkalmas és elegendő mennyiségű tüzérsége, amellyel a főirányban tevékenykedő egységének harcába hatásosan beavatkozhatott volna. A hadtest szervezetszerű tábori tüzérsége, a szükséges mennyiségnek a felét sem érte el. A követelményeket figyelembe véve, ezred közvetlen tüzérségként egy tábori tüzérosztály, hadtest közvetlen tüzérségként pedig egy tábori tüzérezred rendszeresítése segített volna, a legszükségesebb mértékben a hiányokon.

A tábori tüzérség löveganyaga nagyrészt alatta maradt a korszerűség követelményeinek. A dandár tábori tüzérezredének I. osztálya két ütegből állt, egyenként négy-négy 8 cm-es 5/8 M. könnyű tábori ágyúval. A II. osztály 1. ütege négy db. 10 cm-es 14/a M. könnyű tábori tarackból; 2. ütege négy db. 10,5 cm-es 37 M. (Göring) könnyű tarackból; 3. ütege pedig négy db. 15 cm-es 14 M. közepes tarackból állt.

A 8 cm-es könnyű tábori ágyú első világháború előtti konstrukció volt, legnagyobb lőtávolsága 9400 méterig terjedt. Lövedékeinek kis hatóképessége mellett legfőbb hibája a löveg rossz súlyelosztásában rejlett. A löveg egészéhez viszonyítva a cső aránytalanul súlyos volt. Ennek következtében a lövegzár alatt levő csőleszorító tengely menetközben nem bírta el a rázkódáskor ránehezedő nagy súlyt és minduntalan eltört.

A 10 cm-es könnyű tarack javított első világháborús konstrukció volt, legnagyobb lőtávolsága 8900 méterig terjedt. Korszerűsítése nem sikerült, rövid hordtávolsága és lövedékeinek kis hatóképessége miatt nem felelt meg a követelményeknek. Viszonylag nagy volt a súlya (menetben 28 q, állásban 14 q), eredetileg lóvontatásra készült, fakerékkel, golyóscsapágy nélkül. Éppen ezért gépvontatás esetén a megnövekedett sebesség okozta rázás miatt repedések és törések keletkeztek rajta.

Ugyanerre mutatkozott érzékenynek a 10,5 cm-es könnyű tarack is, amelynek a hordtávolsága 10 800 méterig terjedt, és egyébként használhatónak bizonyult. A 15 cm-es közepes tarack első világháborús konstrukció volt, legnagyobb lőtávolsága 8600 méterig terjedt. Hatóképessége és tűzgyorsasága nagyjából megfelelt a követelményeknek. Eredetileg nem rendelkezett csőszájfékkal, azt később gyártottak hozzá, de nem vették figyelembe a löveg szerkezetét. Ennek következtében a rászerezelt csőszájfék gyakran lerepült a csőről, ez volt a 15 cm-es közepes tarack legfőbb szerkezeti gyengesége.

A hadtest légvédelmét egy légvédelmi tüzérosztály volt hivatva biztosítani. A légvédelmi tüzérosztályok 1. ütege négy drb. 8 cm-es 29 M. (Bofors) légvédelmi ágyúból, 2. és 3. ütege pedig négy-négy db. 40 mm-es 36 M. légvédelmi gépágyúból állt. A 8 cm-es légvédelmi ágyúból a 6000 méter magasságon alul szálló repülőgépekre lehetett hatásosan tüzelni, a 40 mm-es légvédelmi gépágyú hatásos tűzhatára pedig csupán 3000 méter magasságig terjedt.

Mint a határadatokból látható, a Horthy-hadsereg légvédelmi lövegtípusai kizárólag a kis és közepes magasságban szálló repülőgépek ellen vehették fel a harcot. Sem a honi, sem pedig a kivonuló légvédelem nem rendelkezett 80 mm-nél nagyobb űrméretű légvédelmi ágyúval, amely a nagy magasságban repülő bombázógépekkel szemben az objektum vagy a csapat légvédelmét biztosíthatta volna.

Kifejezetten rossz volt a helyzet a páncélelhárító fegyverekkel való ellátottság tekintetében is. Zászlóaljanként csupán két páncéltörőágyú szerepelt a hadrendben, az ezredparancsnok és a dandárparancsnok szervezetszerű páncéltörőágyús alegységgel nem rendelkezett. Ennek következtében a gyalogezred páncélelhárítását összesen négy páncéltörő ágyúval kellett megoldani. Hogy ez a mennyiség milyen kevés volt, azt bizonyítják a délvidéki tapasztalatok kapcsán tett javaslatok, amelyek a páncéltörő fegyverek számát négyszeresére emelni tartják szükségesnek.⁹

A páncéltörő ágyúk 37 és 40 mm-es űrméretűek voltak, amelyek a korszerű harcokcsik ellen hatástalanoknak bizonyultak. A 37 mm-es páncéltörő ágyú hordtávolsága 6000 méterig, a 40 mm-es páncéltörő ágyú hordtávolsága pedig 8600 méterig terjedt.

Mindkét fegyver igen csekély páncélatütő képességgel rendelkezett. Lövedékeik tüze páncélgépkocsik ellen 1000 méteren belül, kis és könnyű harcokcsik ellen 300 méteren belül volt hatásos.

Mindebből következik, hogy a páncéltörő fegyverek kis száma és azok gyenge hatásadatai következtében a Horthy-hadseregben a páncélelhárítás megoldatlan kérdés volt.

A páncélelhárítás ilyen, mostoha kezelése részben következménye volt a harcokcsik jelentőségét lebecsülő álláspontnak, amely a spanyol polgárháború idején Franco hadseregénél működött magyar megfigyelők értékelésének hatására alakult ki. Ebből adódóan a vezérkar a magyarányú hadseregfejlesztés

⁹ Lásd HL. VKF. 5161/1941. Dobák Dénes vk. alez. jelentése.

első időszakában, nem helyezett súlyt megfelelő mennyiségű páncéltörő fegyver beszerzésére; amikor pedig a hitleri hadsereg nyugati villámháborús sikerei nyilvánvalóvá tették a páncélos fegyvernem jelentős szerepét és a páncélelhárítás fontosságát — már késő volt a mulasztás pótlására. Ezen a helyzeten — mint arról az előzőekben szó esett — mitsem segített a nehézpuskák beállítása a zászlóaljok hadrendjébe. A nehézpuskák kizárólag arra voltak alkalmasak, hogy kiegészítsék és fokozzák a golyószórók és géppuskák tűzhatását. Hiába volt tehát az 1940 decemberében kiadott szervezési rendelet egyik célkitűzése, éppen a páncélelhárítás megerősítésére, ezt a Szovjetunió elleni hadbalépés idejére nem sikerült megvalósítani.

Az egész hadsereg legkorszerűbbnek tartott magasabb egysége a gyorsadtest volt. A korszerű jelző azonban csupán a lövészhadtestekhez viszonyítva indokolt. A gyorsadtest a gépesített gyorsanmozgó magasabb egységek elé támasztott követelményeket figyelembe véve, már egyáltalán nem volt korszerűnek tekinthető.

Alárendeltségébe két gépkocsizó dandár és két lovas dandár tartozott. A gépkocsizó dandárok három-három gépkocsizó lövés zászlóaljból, egy-egy kerékpáros zászlóaljból, egy-egy harcokosi zászlóaljból, egy-egy gépvontatású könnyű tarackos tüzérosztályból, egy-egy légvédelmi gépágyús ütegből, egy-egy felderítő zászlóaljból, egy-egy híradó századból, egy-egy utászszázadból és vonatalakulatokból tevődtek össze.

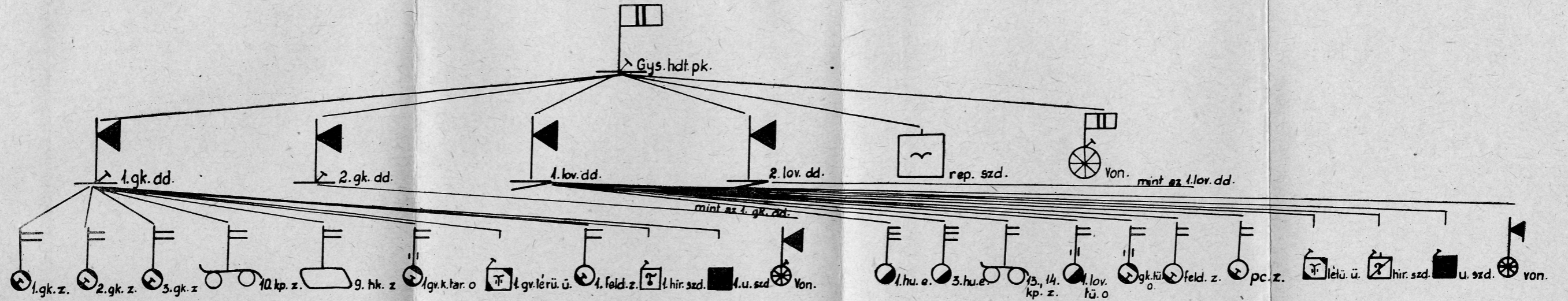
A lovasdandárok hadrendje két-két huszárezredből, két-két kerékpáros zászlóaljból, egy-egy lovas tüzérosztályból, egy-egy gépvontatású tarackos tüzérosztályból, egy-egy légvédelmi tüzerütegből, egy-egy páncélos zászlóaljból, egy-egy híradó századból, egy-egy utászszázadból és vonatalakulatokból állt.

A korszerűség már a második világháború idején azt a követelményt állította a hadseregszervezés elé, hogy a harcászati magasabb egységeket nagyjából azonos menetsebességű csapatokból szervezzék meg. Ez az egyik fontos feltétele annak, hogy az ellenséges védelem mélységében vívott harcok során, a támadás üteme ne csökkenjen, hanem a lehetőséghez képest állandóan fokozódjék.

Ezt a feltételt a gyorsadtest szervezeti adottságai nem biztosították, ez volt a legfőbb oka a korszerűtlenségének.

A Szovjetunió elleni hadműveletek bebizonyították, hogy a lovas dandár képtelen volt tartani a gépkocsizó dandárok menetütemét, állandóan lemaradt, fékezőleg hatott a gyorsadtest előnyomulására. Gyakran megszakadt vele az összeköt-

5. sz. vázlat

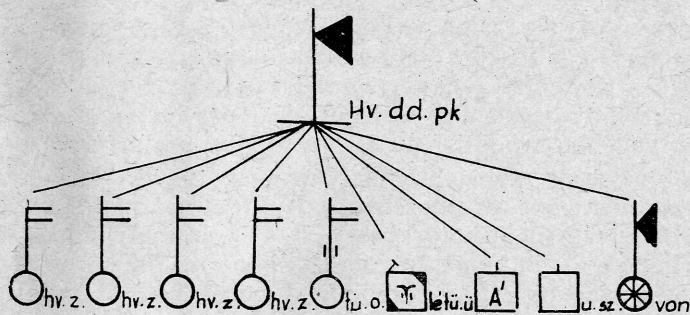

tés, első lépcsőkénti alkalmazásra alig jöhetett tekintetbe, indez komoly vezetési nehézségeket okozott és nagymértékben csökkentette a gyorshadtest üldöző harctevékenységének eredményességét, ugyanakkor teherbíróképességüknél nagyobb próbának tette ki rendszeresen a gépkocsizó dandárokat.

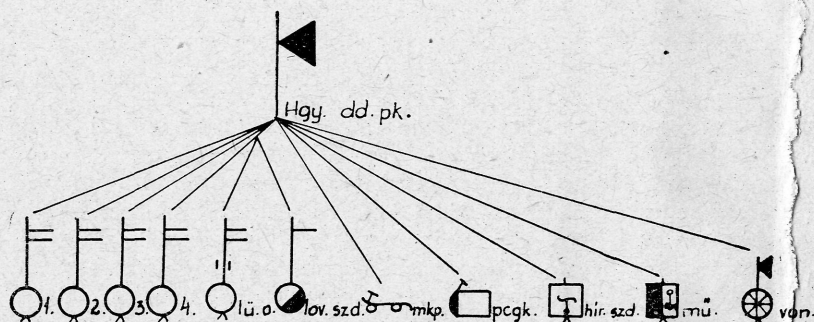
A gépkocsizó dandárok szervezete nem volt megfelelő. A kétpáros zászlóaljnak az emberi erő korlátozottsága és a közösléptépe miatt lefékeztek a dandár menetsebességét, s mivel a dandár rendelkezésére rendszerint csak egy menetvonal volt állva, jelentősen megnyújtották a menetoszlopot és az éjjeli körletet. Ilyen körülmények között a vegyes összetételű vezetési, összeköttetési, mozgási és ellátási zavarok állandó kísérője volt. A különböző menetsebességű alakulatokat magán egyesítő gyorshadtest ennél fogva nem felelt meg a korábbi háború követelményeinek.

A hadsereg hadrendjében szereplő két határvadász dandár, a gyors szervezéssel, négy-négy határvadász zászlóaljból, egy-egy táborig tüzérosztályból, egy-egy légvédelmi gépágyús ütegből, egy-egy árkászszázadból, egy-egy híradószázadból és vonatalakulatokból állt. Ez a szervezés lényegében csak megerősített gyalogezrednek felelt meg.

6. sz. vázlat

Hasonló volt a helyzet az 1. hegyi dandár esetében, amely egy hegyi zászlóaljból, egy huszárszázadból, egy táborig tüzérosztályból, egy páncéltörőágyús századból, egy páncélcocsi századból, egy motorkerékpáros szakaszból, egy utászszázadból, egy híradószázadból és vonatalakulatokból tevődött össze. Mint látható, a hegyi dandár sem képviselt egy megerősített gyalogezrednél nagyobb erőt.

A hadsereg fegyvernemi összetétele és az egyes fegyvernek állapota sem felelt meg a korszerű háború követelményeinek.

A lövész fegyvernem nyolcvanegy zászlóaljból, tizenhat határvadász zászlóaljból, négy hegyi zászlóaljból és hat gépkocsizó zászlóaljból állott, a béke hadrend szerint. A felsorolás tükrözi a gépesítés rendkívül alacsony színvonalát a gyalogságnál. Az aránytalanság még kirívóbb, ha figyelembe vesszük, hogy mozgósítás — a hadi hadrend életbelépése — esetén a gyalogzászlóaljok száma megduplázódott, a gépkocsizó zászlóaljok mennyisége viszont változatlan maradt. A gépesítés elégtelensége a gyalogos fegyvernem és egyben az egész hadsereg legfőbb hiányossága volt a háborúba lépés idején, s ez a helyzet lényegében semmit nem javult a háború alatt sem.

A hadsereg jármű állományának az 1940/41-es évre szóló szervezési intézkedésekhez készített elosztója, az 1940. XII. 1-i helyzet szerint 643 motorkerékpárt, 724 személygépkocsit, 953 tehergépkocsit, 362 egészségügyi gépkocsit, 162 terepjáró személygépkocsit és 1882 terepjáró tehergépkocsit tüntet fel a hadrendben.¹⁰ Ezek szerint a hadsereg összesen 886 honvédségi tulajdonban levő személygépkocsival és 2835 tehergépkocsival rendelkezett.

A felsorolt mennyiségű honvédségi gépjárművek még amennyiben ténylegesen rendelkezésre álltak is, a legminimálisabb szükségletet sem fedezték, azokat minden esetben pol-

¹⁰ Lásd H. M. 40 400/1940. sz. rend, 111. sz. mell.

gári gépjárművek igénybevétele útján ki kellett egészíteni.¹¹ Mozgósítás esetén meghatározott számú személyekkel együtt minden alakulathoz behívtak katonai szolgálatra a mozgósítási tervben feltüntetett mennyiségű polgári gépjárművet is. A kapitalista rendszer természetéből következően, a tulajdonosok mindent elkövettek, hogy gépkocsijaikat mentesítsék a bevonulási kötelezettség alól, akiknek pedig ez nem sikerült, halogatták a bevonultatást, arra számítva, hogy késedelem esetén gépkocsijaik fölössé válnak.

A Délvidék megszállításában részt vett vezérkari tisztek tapasztalati jelentései tömegével vetik fel a hadsereg gépjármű helyzetével kapcsolatos problémákat.

„A hadtestparancsnokságot a gépjárműtulajdonosok elárasztják felmentési kérelmeikkel és különféle ürügyekkel akarnak az igénybevétel alól mentesülni. Ezek nagyrésze polgári foglalkozásában meghagyott vagy nem katonaköteles egyén. Ezek nem hajlandók az országért anyagi áldozatra és ez elől hazafias szólamoktól hemzsegő és jórészt jogtalan indokok alapján akarnak kibújni” — írja jelentésében a 19. gyalogdandár vezérkari főnöke.¹²

Egy másik jelentés szerint: „A III. hdt. területén az országos készletként rendelkezésre álló tdk. állomány a szükségletnek mélyen alatta marad. A nyilvántartott gk. anyag nagy része emellett még annyira selejtes is, hogy hadműveleti alkalmazásra alig jöhet tekintetbe. A III. hdt. lgv. tü. oszt., valamint a közepes és nehéztüzérség így még a menetkészültség időpontjában is oly gk. hiányokkal küzdöttek, hogy a hdt. pságnak egyéb alakulatai rovására kellett azokat kiegészítenie. A közepes és nehéztüzérség így is csak a csapatlőszer felszerelés kisebb-nagyobb hányadát volt képes magával vinni, az lgv. tü. osztály pedig csak vasúton volt alkalmazási helyére elszállítható s a pótlólag utána irányított tdk. anyag beérkezéséig úgyszólván mozgásképtelen volt.”¹³

A gyorshadtest vezérkari főnöke is a gépkocsihiányról és a meglevő gépjárművek silány állapotáról panaszodik: „A gys. hdt. tehergépjárműveinek biztosítása csak a legnagyobb nehézségek árán. a H. M. illetékes osztályának legerélyesebb

¹¹ A hadrendben szereplő adatok a legritkább esetben tükrözik a kiadás időpontjában ténylegesen rendelkezésre álló mennyiséget; rendszerint az adott szervezési évben elérni tervezett helyzetet rögzítik. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy 1938–1941 között a hadrend anyagi megalapozottsága, a szervezési év végére sem érte el a szervezési év kezdetén feltüntetett helyzetet. Erdemes megjegyezni, hogy 1938-ban az egész országban nem volt lényegesen több tehergépkocsi mint amennyi az 1940/41-es hadrend szerint a hadsereg rendelkezésére állt.

¹² HL. VKF. 5161/1941. Pally István vk. szds. jelentése.

¹³ Uo. Vályi Sándor vk. alez. jelentése.

beavatkozása után sikerült.”¹⁴ Ennek okát abban látja, hogy nincs az országban elegendő tehergépkocsi, ami van, az is erősen lehasznált, különösen áll ez a vidéki tehergépkocsikra. Ezért a 2. gépkocsizó dandár és az 1. lovas dandár tehergépkocsijait alig lehetett előteremteni és egyes vonatalakulataik több mint egyhetes késéssel vonultak fel. A VIII. hadtest állítólag saját tehergépkocsijaiból annyit adott át a gyorsadtest egyes alakulatainak, hogy képtelen lett volna önmagát mozgósítani. A gyorsadtest parancsnokság néhány tehergépkocsiját is csak napok alatt lehetett Budapesten összeszedni, annyi használhatatlan volt a bevonultatott gépjárművek között.

^ Az idézett jelentésekből világosan kitűnik, hogy a hadsereg minimális gépkocsiszükségletének biztosítása, még a polgári gépjárművek igénybevétele útján is, a legnagyobb nehézségekbe ütközött. Emellett ezek igénybevétele nem is bizonyult gazdaságosnak. Erre enged következtetni az egyik jelentés, amelynek készítője a következő számvetést állította össze: „A 2. gk. dd. pság. fennállása óta eddig 500 nap volt hadiállományon és minden alkalommal átlag 8 polgári szgk-t hívott be. Egy szgk. térítési díja napi 3,50 P. Ez 500 nap alatt egy kocsira vonatkoztatva 1750 pengőt tesz ki. A visszaadásnál kocsinként kártérítés címén, minden leszereléskor átlag 100 pengőt fizetünk ki. Tehát egy polgári személygépkocsi eddig átlag 2250 pengőbe került. Ha ehhez hozzávesszük, hogy egy polgári jármű javítása átlagban 500 pengőt emésztett fel, megállapíthatjuk, hogy a behívott polgári gépjárművek helyett eddig már azok 75 százalékát kincstári típusból megvásárolhattuk volna.”¹⁵

A jelentésttevő számításai reálisak és jól érzékeltetik a helyzetet. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a kérdés megoldása nem volt ilyen egyszerű. Ugyanis hiába mutatta ki, hogy gazdaságosabb gépkocsikat előállítani a honvédség részére, mint polgári gépkocsikat igénybevenni. A gépkocsitermelés rohamos bővítésére nem volt megfelelő kapacitás, ezen a helyzeten próbáltak segíteni igénybevétel útján.

A gépkocsi terén fennálló hiányokat nem pótolták a fogatok. Mind az erdélyi, mind pedig a felvidéki megszállások tapasztalatai számtalan példát szolgáltatnak ezzel kapcsolatban. „A menetelő seregtesteinket végig nézve önkénytelenül felmerül azon gondolat, hogy ennyi ló, jármű és vonattal megterhelt hadműveleti egységek nem mondhatók korszerűnek. Mozgásuk túl lassú és nehézkes; nappal egyáltalán nem rejthetők,

¹⁴ Uo. Zsedényi Zoltán vk. ezds. jelentése.

¹⁵ Uo. Rugonyi György vk. szds. jelentés.e.

illetve védhetők ellenséges légitámadás vagy felderítés ellen. Ilyen seregtestekkel a gyors súlyképzéshez szükséges *gyors és meglepetésszerű eltolásokat*, még erős vadász és földi légvédelem biztosítása mellett is *alig lehetett volna* végrehajtani.

Elgondolkozva azon, hogy a német haderő mégiscsak motorral aratta mostani győzelmeit, arra a következtetésre kell jutnunk, hogy mi a jelenlegi seregtesteinkkel — komoly ellenállás esetén nem sokáig tudtuk volna mozgásban tartani a háborút és talán 1—2 hét múlva már állásharcba merevedtünk volna. Seregtesteink most még nem eléggé alkalmasak arra, hogy velük a hadműveletek súlyát gyorsan hol ide, hol oda áthelyezhessük” — írja az erdélyi bevonuláson szerzett tapasztalatairól Csatay Lajos tábornok.¹⁶

A jelzett állapotok teljes mértékben érvényesek a Szovjetunió elleni hadbalépés időszakára is. A gépesítés mértékét tekintve 1940 ősze és 1941 tavasza között a helyzet semmivel sem javult. Ennek következtében a délvidéki megszállás tapasztalatait rögzítő valamennyi jelentéstevő, szükségesnek tartja a hadsereg motorizálását, a lehetőségek legvégső határáig, továbbá a fogatolt vonatalakulatok fokozatos felszámolását.

„Bebizonyult, hogy a műszaki és árkász alakulatok csak gyors mozgásra képesítve állják meg a helyüket, mert különben egyrészt késve érik el az alkalmazási helyüket, másrészt a munkájuk folytán feltartva lemaradnak és nem tudnak fölzárkózni az újabb feladatok idejekoráni megoldására” — jelenti az egyik vezérkari tiszt.¹⁷

„A mi szervezésünk lényege a további utánszállítás terén még mindig főként a fogatolt vonat. Nehézkes, hosszú, kevés teherbírású és mégis utakhoz kötött. Az igénybevett járművek legnagyobb százaléka rozoga szekér, amelyeket ha az előírt 4 mm-val terhelek meg, még az úton is nehezen mozog. Ezenkívül a fogatolt vonat felette érzékeny a repülőátadásokkal szemben. A rengeteg országos jármű, ami hadrendünkben van, most éppen úgy, mint az erdélyi hadműveletek során, megmutatta és teljesen kibontakoztatta azt a rengeteg nehézséget, ami ezeknek a vezetésével jár. 2 db. tehergépkocsi pedig többnyire jobban használható, mint egy kocsioszlop. A gépkocsizó seregvonatra való áttérés mielőbb szükséges volna” — foglalja össze tapasztalatait a IV. hadtest anyagi vezérkari tisztje.¹⁸

¹⁶ HL. VKF. 4833/1940. sz.

¹⁷ HL. VKF. 5161/1941. Pally István vk. szds. jelentése.

¹⁸ Uo. Kádár Gyula vk. alez. jelentése.

A gépvontatás terén tapasztalt rendkívül kedvezőtlen arány következményei mind az erdélyi, mind a délvidéki megszállások alkalmával megmutatkoztak, pedig egyik esetben sem került sor hadműveletre. Már a menetek elegendőek voltak a hibák felfedésére. „A hosszú szekérsorokkal megterhelt fogatolt tüzérségi egységek lomhák, nem eléggé mozgékonyak és légitámadások ellen szinte védteleneknek látszanak” — áll az egyik jelentésben.¹⁹ Erre a kérdésre szinte kivétel nélkül rámutat minden jelentésttevő vezérkari tiszt és a lövegek gépvontatásának megoldását javasolva, felveti a löszerszállító fogatok gépkocsival való pótlásának szükségességét is. A tüzérségi löszszer nagy súlya ugyanis igen sok fogatolt jármű igénybevételét tette szükségessé, ennek következtében a löszerszállító oszlopok nagyon elnyúltak. A nagy mélységi kiterjedés pedig azzal járt együtt, hogy jelentős távolságról kellett löszert a felhasználás helyére szállítani, ami sok időbe telt. Mindez komoly formában befolyásolta az ütegek harckészültségét. „Látszólag a járművek száma még mindig igen nagy. Főleg a tüzérség fogatolt járművei nehezdednek áruló módon és kolonként az előnyomuló oszlopokra.”²⁰ Sorozatosan olvashatók ilyen és hasonló megállapítások a jelentésekben.

A tüzérség a hadsereg egészéhez viszonyítva, mennyiségi-
leg kevés volt, minőségileg pedig nem mindenben felelt meg a követelményeknek. Fővezérség közvetlen tüzérséggel együtt 142 táborigényező és tarackos üteg szerepelt a béke hadrendben.²¹ Számszerűleg ez a mennyiség még a minimális szükséglet kielégítésére sem volt elegendő. Minden harcoló zászlóaljra csupán egy üteg jutott és semmi sem maradt a vonatalkulatok védelmére. A 142 ütegből 108 fogatolt, 34 pedig gépvontatású volt. A gépvontatású ütegek közepes űrméretűek voltak, így számuk azt is megmutatja, hogy milyen kis mértékben volt képviselve az egész tüzérségen belül a közepes tüzérség.

Végeredményben a tüzérség állapotának jellemzői az ütegek számának az egész hadrendhez viszonyított elégtelenségében; az egész tüzérségen belül a gépvontatású és közepes űrméretű ütegek rendkívül kedvezőtlen arányszámában; mindezek mellett a löveganyag jelentős részének korszerűtlenségében mutatkoztak meg.

A hadsereg egyik legtöbb nehézséggel küzdő, szinte mélyponton levő fegyverneme a légi volt.

¹⁹ HL. VKF. 4833/1940. sz.

²⁰ Uo. 5506/1941. sz.

²¹ HL. H. M. 40 400/1940. sz. rend. 32. sz. mell.

1940 őszen egy bizottság vizsgálta felül a légierő helyzetét. Ez a bizottság egész sor vezetési, szervezési és kiképzési, valamint anyagi természetű hibát tárt fel, a vizsgálat eredményeiről készített jelentésében.²²

A légierő vezetésében kezdettől fogva egyik klikk váltotta a másikat. Minden parancsnokváltás szinte teljes garnitúra-cserét hozott magával a vezetésben. Az új parancsnok javaslatára átalakították a légierő vezetőszervét, ezzel együtt rendszerint megváltozott a függőségi és alárendeltségi viszony is; hol a HM, hol pedig a VKF jutott nagyobb szóhoz a fegyvernem közvetlen irányításában. A vezető beosztásokba a rátermettség figyelembevételével nélkül, azok a személyek kerültek, akiknek az új parancsnok lekötelezettje volt. A vezetésben bekövetkezett változásokkal rendszerint papírkosárba kerültek a kibuktatott parancsnok szervezési, fejlesztési tervei, minden előről kezdődött, az új vezetés elgondolásainak szellemében.

A klikk-rendszer miatt a vezetés idejének jelentős részét személyi kérdések megoldása foglalta el. Nagymértékben megszorodott a személyre szervezett állások száma. Nem volt egységes távlati fejlesztési és fenntartási terv, a szakértelem hiánya kapkodáshoz, bizonytalansághoz, egymásnak ellentmondó intézkedésekhez vezetett; szinte állandósult az ideglenesség.

A gyakori személyi változások akadályozták a légierő nyugodt fejlődését biztosító szervezési tervezet kidolgozását; minden vonalon hiányzott a szilárd alap, a kellő állandóság és tervszerűség.

„A személyi cserék oly méreteket öltenek, amely már nemcsak az ütőképességet, hanem a kiképzés biztonságát is veszélyeztetik” — állapítja meg jelentésében a bizottság.²³

A kiképzés csupán mennyiségi vonatkozásban volt számottevő, minőségileg igen komoly fogyatékok jellemezték. Az 1938-ban megkezdődött fejlesztés főleg a személyi állomány felduzzasztásában merült ki, a megnövekedett személyzet kiképzéséhez szükséges eszközöket, a helytelen gazdálkodás következtében, nem biztosították kellő mennyiségben. Ilyen viszonyok között kezdettől fogva hiányzott az összhang, a mennyiségi és minőségi kiképzés között. A csapatokhoz küldött, hiányosan kiképzett személyzet megfelelő mérvű továbbképzését, a repülőgéphiány akadályozta.

²² Uo. 5828/1940. sz.

²³ Uo.

A vezetésben rejlő hibák mellett, anyagi okok is nagymértékben hozzájárultak a légierő elmaradottságához. A költségvetés megállapításakor a tényleges szükséglet és a rendelkezésre bocsátott hitelkeret között nem volt egyensúly. A beruházási hitelek rendszerint elkéstek és általában csak szükségmegoldásokhoz vezettek. A helyzetet csak súlyosbította, hogy a légierő vezetése a rendelkezésére álló hitelekkel nem gazdálkodott megfelelően, így még kevesebbet ért el, mint amennyit a hitelek célszerű felhasználása lehetővé tett volna. Ilyen viszonyok között a légierő fejlesztése nem tarthatott lépést a követelményekkel. 1938 tavaszán a légierő 25 repülőszázadból állt. 1940 őszéig a repülőszázadok száma csupán öttel emelkedett, vagyis összesen 30 repülőgépszázad volt.

A bizottság erélyes és haladéktalan intézkedéseket javasolt, „... mert ha időt vesztegetünk ma, akkor az 1941. év vége felé a mélypont felé közeledő légierőt ütőképessé csak 1942-ben tehetjük” — áll a jelentésben.²⁴

Az intézkedések sorát a légierő vezetésének leváltása nyitotta meg. Az új légierőparancsnok több javaslatot terjesztett a H. M. és VKF elé, a feltárt hibák megszüntetése érdekében. Így például 1941. január 16-án kérte a polgári légiforgalom azonnali megszüntetését. Javaslatát azzal indokolta, hogy a polgári légiforgalom fenntartása a honvédelmet érintő anyagi ráfizetés, amely a vártnál is nagyobb, a hozzá nem értő vezetés miatt. Ugyanakkor a légierőnek a fejlesztés miatt égetően szüksége van a polgári légiforgalom gépeire, amelyek jól használhatóak lennének a repülő és ejtőernyős kiképzésnél. Ugyanez áll a személyzetre is. Ha esetleg a légiforgalom megszüntetése nem lenne keresztülvihető, vonják a légierő kötelékébe — javasolta befejezésül.²⁵

Az 1940. december 1-én életbelépett szervezési rendelet már az ellenőrzés tapasztalatait figyelembevéve rögzíti a légierő 1941. évre érvényes hadrendjét. Eszerint a légierő a repülő dandárból (két vadász repülőezred, két bombázó repülőezred, egy közelfelderítő repülőezred), egy önálló távolfelderítő repülő osztályból, egy ejtőernyős zászlóaljából, egy iskola repülőezredből és a légierőparancsnokság közvetlen híradószázadból, légi fényképező és kiértékelő csoportból, valamint egy célvontató repülőszázadból állt.²⁶ Ezenkívül minden hadtestnek volt egy közelfelderítő repülő százada. 1941. március 1-én a légierő

²⁴ Uo.

²⁵ HL. VKF. 276/1941. sz.

²⁶ Uo. H. M. 40 400/1940. sz.

alárendeltségébe utalták a hadtestköteléken kívüli légvédelmi alakulatokat, továbbá a légvédelmi figyelő és jelzőszolgálat szervezetét is.²⁷ A vadász, a bombázó és a távolfelderítő repülőszázadok hadrendjét egységesen 12 repülőgépben állapították meg, a közelfelderítő repülőszázadok szervezetszerű gépállománya 8 repülőgépből állt, az ejtőernyős zászlóalj szállító századához 6 repülőgép tartozott.²⁸ A szervezetszerű repülőgépállomány tehát 302 volt.

A rendszeresített repülőgépállomány azonban nem volt teljes és a meglévő gépek egy tekintélyes hányadát üzemképtelenség miatt nem lehetett használni. Egy 1941. március 14-én készült kimutatás szerint a nyolc vadászrepülő század 96 gépéből 8 volt üzemképtelen állapotban, a tíz bombázó repülőszázad 120 gépéből 50 hiányzott, a meglévő 70 közül pedig 26 üzemképtelen volt. A felderítő repülőszázadok 80 gépéből csak kettő hiányzott, de 26 darab szintén üzemképtelen volt.²⁹ Vagyis a rendszeresített 302 repülőgépből 53 hiányzott, a meglévő 269-ből pedig 60 üzemképtelen volt.

A helyzet a Szovjetunió elleni hadbalépésig semmit sem javult, sőt egyes területeken tovább rosszabbodott. Erre mutat a légierő parancsnokának egy 1941. áprilisi jelentése is, amely a bombázó repülőgépek sürgős utánpótlásának szükségességét veti fel. A jelentés utal a VKF követelményére, amely 1941. június 1-ig a légierő összevont hadrendjébe hat bombázó repülőszázad felállítását rendeli el. A légierő bombázógép-állománya az összevonás után csak három bombázó század felállítását teszi lehetővé. A természetes kiesések rövid idő alatt olyan helyzetet teremtenek, hogy amennyiben az utánpótlás gyorsan nem nyer megoldást, még a kiképzést is teljesen be kell szüntetni és kivonuló bombázó alakulat sem maradt.³⁰ Mindennek elkerülése végett, a bombázógépek gyors utánpótlását kéri, a hazai gyártás megindulásáig a Jugoszlávia megszállása során németek által zsákmányolt anyagból, vagy pedig előlegezett német gépekből. Jellemző, hogy a vkf. 1. osztálynak az ügyiraton tett megjegyzése szerint, egyik utánpótlási lehetőséghez sincs sok remény.

Hiába voltak tehát a különböző kísérletek, a légierő helyzete az 1940 őszi állapotokhoz képest, lényegesen már nem változott. A vezetés hozzáértőbb kezekbe került ugyan, de a fegyvernem kicsi maradt, meglévő gépállományának egyhar-

²⁷ Uo. VKF. 332/1941. sz.

²⁸ Uo. 4408/1940. sz.

²⁹ Uo. 384/1941. sz.

³⁰ Uo. 5017/1941. sz.

mada üzemképtelen volt. A légielő a többi fegyvernemhez viszonyított kedvezőtlen aránya miatt, hadműveleti feladatok megoldására egyáltalán nem jöhetett tekintetbe. Csupán arra volt elegendő, hogy felderítési feladatokat lásson el és minimális légi biztosításban részesítse a földi csapatokat. Még ennek is jelentős korlátokat szabott az a körülmény, hogy az üzemképes gépek elavult, korszerűtlen típusúak voltak, ami nagyban korlátozta hatótávolságukat, manőverező képességüket. A légielő repülőgéppálmányába az alábbi főbb típusok tartoztak: Súlyom WM—21 és He—46 közelfelderítő; He—111 távolfelderítő; Cr—42 vadász; Ju—86 és Ca—135 bombázó.

A közelfelderítő repülőgépek hatótávolsága 750—800 km-ig, a távolfelderítő repülőgépek hatótávolsága pedig 3500 km-ig terjedt. A bombázógépek biztonságos hatótávolsága 880—1100 km-ig terjedt és 1700—1800 kg hasznos teher szállítására voltak képesek.

A légielő használhatóságát nagymértékben befolyásolta az a körülmény, hogy a sokféle géptípus alkatrész-pótlási nehézségeket okozott, továbbá többféle fegyverzetet, lőszeret és bombát kellett a gépekhez előállítani.

A légielő mellett a páncélos fegyvernem is szinte embriónális állapotban volt.

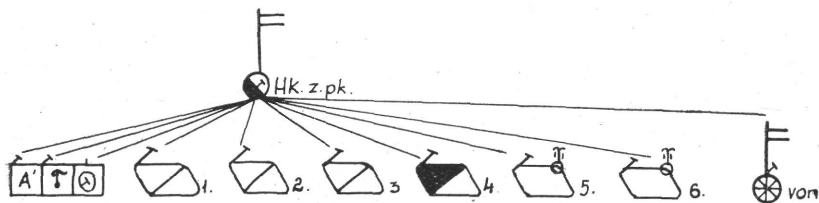
A harcokcsizó és páncélos alakulatok hadrendjét 1941. május 1-én állapították meg. Az addig szétszórt harcokcsi századokat összevonták a 9. és 11. kerékpáros zászlóaljakat azonos számozással harcokcsizó zászlóaljakká szervezték át. Ezeket a gépkocsizó dandárok alárendeltségébe utalták. A lovas dandárok kötelékébe ugyanakkor egy-egy páncélos zászlóalj felállítását rendelték el.³¹ Összesen ez a négy zászlóalj alkotta a hadseregben a páncélos fegyvernemet, ami annyit jelent, hogy a harcokcsizó és páncélos zászlóaljak száma a béke hadrendben szereplő gyalog zászlóaljak öt százalékát sem érte el.

A harcokcsizó zászlóaljakat három kis harcokcsi századból, egy közepes harcokcsi századból és két páncélvadász századból, valamint a zászlóalj közvetlen árkász és távbeszélő szakaszból, műhely és vonatalakulatból szervezték meg.

A páncélos zászlóaljak hadrendjébe két kis harcokcsi század; egy páncélgépkocsizó század, továbbá műhely és vonat tartozott.

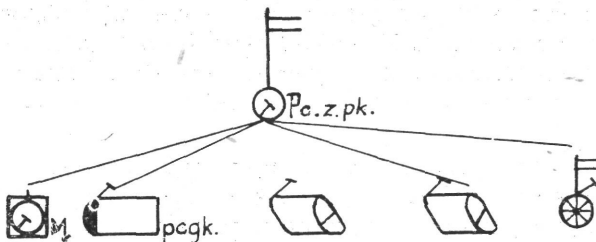
³¹ Uo. H. M. 8646/1941. sz. — A 9. és 11. kerékpáros zászlóalj átszervezését eredetileg a 40 400. sz. rendeletben irányozták elő azzal, hogy az átszervezést későbbi időpontban kell végrehajtani. Ezt az időpontot 1941. május 1-ében határozta meg a 8646. sz. rendelet. A dátum az átszervezés megkezdését és nem befejezését jelenti.

8. sz. vázlat

Egy harckocsi század szervezetszerűleg 23 harckocsiból, a páncélvadász század 6 páncélvadászból (Toldi könnyű harckocsi, 40 mm-es légvédelmi ágyúval felszerelve), a páncélgépkocsi század 16 páncélgépkocsiból állt.³²

9. sz. vázlat

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a szervezetszerűleg előírt mennyiségű harckocsi ténylegesen megvolt a hadrendben. A Szovjetunió elleni hadbalépés idején, a harckocsizó zászlóaljak közepes harckocsival és páncélvadászsal egyáltalán nem rendelkeztek, s a kis harckocsiknak is több mint a fele hiányzott. A meglévő harckocsik nagy része Ansaldo típusú könnyű harckocsi volt. Ennélfogva a harckocsizó és páncélos alakulatok harcértéke meg sem közelítette azt, amit a rendeletben meghatározott hadrend előírt.

Mindebből következik, hogy a rendelkezésre álló páncélos-erő, önálló alkalmazásra egyáltalán nem jöhetett tekintetbe, elsősorban a gépkocsizó gyalogság kísérésére, azzal szoros együttműködésben végrehajtandó harcászati feladatok megoldására lehetett alkalmazni.

³² Lásd uo.

A harckocsizó és páncélos zászlóaljak felhasználhatóságának mikéntjét nagymértékben befolyásolta a harckocsik minősége is. Magyarországon közvetlenül a Szovjetunió elleni háborúba való bekapcsolódás előtt kezdődött a harckocsigyártás, korábban a szükségletet Olaszországban szerezték be. Az olasz Ansaldo művektől vásárolt harckocsik elavult, korszerűtlen típusúak voltak. Tornyukat nem lehetett forgatni, ezért csak menetirányban tudtak tüzelni. Ennek következtében oldal- vagy háttámadás ellen nehezen védekeztek, a tűzzel való manőverezési lehetőségük nagyon korlátozott volt. Páncélzatuk jóformán semmi védettséget nem nyújtott a korszerű páncéltörő fegyverek ellen. Acélmagvas lövedékek ellen 400 méteren felül nyújtott részben védettséget, de a tető- és fenékpáncélzata ellen kis távolságról a puskalőszer is hatásos volt. Tüzerejük sem volt elegendő (egy géppuska), s mint a gyakorlat később igazolta, főleg a páncélosok ellen vívott harcban, hatástalannak bizonyult. Találati valószínűsége mozgás közben csupán 100 méterig terjedt; álló helyzetben 300 méter távolságon belül célba talált. Rövid láncán kis felfekvő felülete miatt egészen kis terepegyenetlenséget is megérezett, erősen billegett és dobált. Ez a körülmény nehezítette a célzást és befolyásolta a sebességet is.

Az 1940-ben svéd licencia alapján gyártani kezdett Toldi könnyű harckocsi (L-60) ugyancsak korszerűtlen konstrukció volt. Legnagyobb páncélvastagsága nem haladta meg a 13 millimétert, így a korszerű páncélelhárító eszközök könnyen sebeztek és gyorsan kikapcsolták a harcból. Tornya forgatható volt ugyan, s ezért minden irányban tudott tüzelni, de tüzereje igen kevésnek bizonyult. Mindössze egy 20 mm-es nehézpuska és egy 8 mm-es géppuska volt a harckocsi tornyába beépítve. Alkalmazása esetén elsősorban nem is tüzerejével, hanem sebességével és erkölcsi hatásával számoltak, attól vártak eredményeket. E számítások azonban a későbbiek során nem igazolódtak a gyakorlatban.

Összegezve megállapítható, hogy a magyar hadsereg szervezése nem felelt meg a korszerű háború követelményeinek. A gépesítés az egész hadseregben rendkívül alacsony színvonalon állt, ezt a színvonalat is a polgári gépjárművek nagymérvű igénybevétele úján biztosították. A támogató fegyvernemek gyalogsághoz viszonyított aránya sem volt megfelelő. Ennek következtében háborús alkalmazása esetén, a főfegyvernemet képező gyalogság harcát nem támaszthatta alá kellő

mennyiségű tüzérség, páncélos és légierő, nem is beszélve a két utóbbi fegyvernem önálló alkalmazásának lehetőségéről. Valamennyi fegyvernem zömében elavult fegyverzettel és harci technikával rendelkezett, amelyek használhatósága és hatóereje a korszerű követelményeket nem tudta megközelíteni.

Ezért szögezik le sorra az erdélyi és délvidéki megszállás alkalmával készült tapasztalati jelentések, hogy „... a különleges harceszközöket és korszerű harceszközöket (zuhanó bombázók, korszerű tü., pc. erők stb.) mihamarabb be kell vezessük, illetve ki kell fejlesszük, a seregtestek tűzerejét fokoznunk kell.”³³

A Horthy-hadsereg 1941 tavaszán komolyabb ellenféllel vívandó, huzamosabb háborúra nem volt alkalmas és arra nem is volt felkészülve.

A hadsereg korszerűtlenségét és elmaradottságát világosan látták a józanul gondolkodó katonai szakemberek. Hiába tárták fel azonban ezzel kapcsolatos aggályaikat, a katonai felső vezetés 1941 tavaszán már nem tudott eredményes lépéseket tenni a hadsereg korszerűsítése érdekében.

Az 1938 ősztől 1941 tavaszáig személyileg jelentős mértékben felduzzasztott hadsereg anyagi megalapozását gépesítés, fegyverzet, lőszer és felszerelés tekintetében egyaránt nehezítette a nyersanyaghelyzet kedvezőtlen alakulása.

A haditermelés nagymérvű felfutása, az ország adottságai-ból következőleg, igen nagymérvű ipari nyersanyag behozatalát követelte meg. Erre egészen 1940 második feléig meg is volt a lehetőség, miután a második világháború kitörésekor Magyarország semleges maradt. Az angolok ugyanis a kontinens körüli blokádot csak részben alkalmazták Magyarország ellen, egyrészt ezzel az engedménnyel akarták visszatartani a háborúba való belépéstől, másrészt számítottak részvételére egy esetleg létrehozandó szovjetellenes blokkban.

Ennek az imperialista politikának az eredményeként a magyar tőkések lehetőséget kaptak nagy nyersanyagkészletek felhalmozására, jelentős összegű állami támogatással. Így 1939—1941 között a Honvédelmi Minisztérium 74,2 millió pengőt adott nyers- és üzemanyagvásárlásra; ebből az összegből 33,4 milliót a vas- és fémipar, 10,3 milliót a vegyipar, 20,8 milliót a bőr- és gumiipar, 3,2 milliót a textilipar kapott.³⁴

³³ HL. VKF. 5161/1941. sz., Demjén Károly vk. szds. jelentése.

³⁴ HL. VKF. 4956/1941. sz.

Hogy az államilag támogatott nyersanyagbehozatal milyen méreteket öltött, azt szemlélteti az alábbi táblázat a legfontosabb fémek importjának alakulásáról:³⁵

Év	Réz tonna	Horgany tonna	Ólom tonna	Ón tonna	Nikkel tonna
938	14 880	8 778	7 666	418	32 458
939	17 448	9 798	8 472	405	36 784
940 első félév	11 668	4 198	7 608	341	24 232

A táblázatból világosan látható, milyen jelentős mértékben emelkedett a fémimport a második világháború kitörésétől 1940 második. félévéig.

A behozott nyersanyagokat a Honvédelmi Minisztérium döntése alapján osztották fel az egyes hadiüzemek, általában a legnagyobbak között. Bármennyire is kihasználták azonban a nyersanyagbeszerzési lehetőségeket, nem tudtak olyan mennyiségű készleteket felhalmozni, amelyek Olaszország hadbalelépése után, a háborús blokádnak bezárulása következtében megszűnő nyersanyagbehozatalt csak időlegesen is áthidalhatták, s az egyre növekvő nyersanyagszükségletet fedezhették volna.

Az 1940. IX. 1-i nyers- és üzemanyaghelyzetről készített kimutatás szerint, a honvédségi megrendeléseket és hat havi háborús tartalékot, valamint a csökkentett polgári szükségletet figyelembe véve 1941. IX. 1-ig az alábbi mértékű nyersanyaghiánnyal számoltak:³⁶

vas- és fémanyagok	— — — —	456 969,4 tonna
vegyianyagok	— — — —	8 384,9 tonna
folyékony üzemanyagok	— — — —	70 600 tonna
bőr- és gumianyagok	— — — —	23 210 tonna
textilanyagok	— — — —	32 292 tonna
fa- és papíryanagok	— — — —	39 513,5 tonna

³⁵ Statisztikai Évkönyv 1939. évfolyam.

³⁶ HL. VKF. 5609/1940. sz.

Az 1941. IX. 1-ig csak behozatal révén biztosítható nyersanyagok értékének összege, ezer pengőben megadva, az alábbi volt:³⁷

vas- és fémanyagok	—	—	—	—	65 556
vegyianyagok	—	—	—	—	10 055
folyékony anyagok	—	—	—	—	48 670
bőr- és gumianyagok	—	—	—	—	49 422
textilanyagok	—	—	—	—	60 122
fa- és papíryanagok	—	—	—	—	27 530
Összesen:	—	—	—	—	261 355 ezer P

A súlyos nyersanyaghelyzet volt az *egyik oka*, hogy a magyar uralkodó osztályok minden erőfeszítése ellenére a hadsereg korszerűtlen maradt.

1940 őszére lényegében megvalósult a hadseregfejlesztés céljából eredetileg öt évre tervezett „győri program”. A hadseregfejlesztési politika 1938-ban a román hadsereg mennyiségi, ill. minőségi színvonalának elérését és bizonyos fokú túlhaladását tűzte ki célul. Ezt lényegében el is érték, s emellett a második bécsi döntéssel megtörtént az erdélyi visszacsatolás. A magyar uralkodó osztályok revíziós törekvései alapján kielégítést nyertek, ennek következtében fölöslegesnek látszott a hadsereg további nagyarányú fejlesztése és korszerűsítése. Ez a *másik oka*, hogy az erdélyi megszállás tapasztalatait felmért vezérkari tisztek hiába sürgetik a további lépéseket a korszerűsítés terén. 1941 nyaráig az állapotok nem változnak, a hibák, a délvidéki megszállás alkalmával is ugyanazok, mint 1940 őszén Erdélyben.

Emellett a hitleri hadsereg nyugat-európai villámháborús sikerei azt a hitet keltették, hogy a második világháború a vége felé közeledik, tehát szükségtelen a további nagyarányú fegyverkezés. Erre utalt később — 1943 őszén — Imrédy Béla, a H. M. költségvetési vita során mondott beszédében: „Volt egy olyan periódus ebben a mostani világháborúban, amikor talán lehetett volna felfejlődni és ez volt az 1940 késő nyarától, ősztől 1941 tavaszáig terjedő időszak, amikor nagyon jól emlékszünk arra, hogy a világháborúnak ugyan vége felé látszott már közeledni és azt hittük akkoriban, hogy néhány hónap múlva lezajlik az egész és a hadiipari termelést le lehet fokozni.”³⁸

³⁷ Uo.

³⁸ OL. Országgyűlési Bizottság IX. 324. I. H. M. költségvetési vita. Idézi Berendi—Ránki i. m. 320. l.

A fasiszta Németország Szovjetunió elleni rablőháborújának várható kirobbanása és az ehhez való csatlakozási szándék, nem vetette fel a magyar katonai vezetők előtt a hadsereg további korszerűsítésének szükségességét. Mélységesen meg voltak győződve, hogy a szovjet hadsereg gyorsan elvérzik a német fasiszták csapásai alatt, ezért rövid, legfeljebb néhány hónapos háborúra számítottak. Úgy vélték, nem lesz szükség az egész hadsereggel részt venni a háborúban, s a csapatok felkészültsége teljesen elegendő, hogy helyet biztosítson Magyarországnak a győztesek asztalánál. Ez volt a *harmadik oka* a hadsereg korszerűtlenségének.

Mindez megmagyarázza, miért került az 1940/41. évi hadseregfejlesztés célkitűzései között *első helyre* a IX. hadtest megszervezése, amely a már meglévő alakulatok és fegyverzet felhasználásával, azok átcsoportosítása útján ment végbe, tehát *új beruházást* nem sokat igényelt.

A katonai megrendelések az ismertetett okok következtében 1940 végén és 1941 első felében annyira lecsökkentek, hogy a hadiipari üzemek kapacitásuk jelentős részét nem tudták kihasználni. A H. M. tulajdonában levő Iparitermék Értékesítő RT, amely kizárólag haditermeléssel foglalkozott, 1940 novemberében befejezte a győri programból ráeső megrendelések legyártását, ennek következtében munkáslétszámát egyharmaddal csökkentette; 1941 nyarán a Weiss Manfréd Művek kapacitásának a fele kihasználatlan volt.³⁹

A katonai megrendelések fokozatos csökkenése, majd a szinte leállása 1941 tavaszára igen komoly hiányosságokat idézett elő a hadsereg ellátása területén.

A hadtestek 1941 március havi hangulatjelentései kivétel nélkül felvetik a ruházati helyzet sürgős megjavításának szükségességét. Az I. hadtest például csak a hadikészletből tudta ellátni kimenő ruházattal az alárendelt alakulatait, a IX. hadtest több alakulata kimenő ruházattal egyáltalán nem rendelkezett; a II. hadtest alakulatainál a kimenő ruházat 5/10-es értékű volt.⁴⁰ Valamennyi hadtestnél a gyakorló ruházat erősen elhasznált állapotára panaszkodnak és sürgős pótlását kérik. A gyorshadtestnél a pótlás „felette fontos”, az V. hadtestnél a gyakorló ruházat „köpeny nélkül kedvezőtlen benyomást tesz”.⁴¹ A gyakorló ruházat javítása, kellő mennyiségű javítóanyag hiányában, hadsereg méretben nehézséget okozott. Különösen a lábbelik javítása volt súlyos probléma a talpbőrhiány miatt.

³⁹ Berend—Ránki i. m. 318. l.

⁴⁰ Vö. HL. VKF. 5506/1941. sz.

⁴¹ Lásd uo.

A katonai építkezések ütemének csökkenése, a laktanyák hiányos felszerelése és berendezése súlyos elhelyezési nehézségekhez vezetett. Az I. hadtest jelentése szerint az elhelyezés általában zsúfolt, nagy az ágyhiány. A II. hadtestnél már túlzúfoltak az elhelyezési körletek, a IV. hadtestnél a körlet nem fűthető ki. Az VIII. hadtest jelentése szerint az előírt 12—13 m³ helyett csak 5 m³ jut egy főre, fürdővel egyetlen laktanya nem rendelkezik. A IX. hadtest egyes alakulatainál a legénység szálmán fekszik, vagy szalmazsákon 2—3 újonc. Több hadtestnél fűtetlen barakkokban is helyeztek el katonákat.⁴²

A ruházat és elhelyezés terén fennálló nehézségek, természetesen hátrányosan befolyásolták a kiképzést és kihatottak a katonák hangulatára, a fegyelmi helyzet alakulására is.

Az anyagi megalapozatlanságra fényt vet Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter tájékoztatója a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 1941. április 1-i ülésén, amelyen Jugoszlávia elleni hitleri agresszióban való részvétléről folyt a tárgyalás. A tárgyalás során Keresztes-Fischer belügyminiszter megkérdezte Barthát, mennyi lőszere van a hadseregnek? Két napra való — felelte Bartha.⁴³

Végeredményben a nagyarányú katonai megrendelések leállása azt eredményezte, hogy 1941 tavaszán a személyileg jelentős mértékben felduzzasztott hadrend anyagilag megalapozatlan maradt.

*

A hadsereg kiképzési színvonalát a szervezés tervszerűtlensége, a fegyverzet és felszerelés minősége és mennyisége alapvetően meghatározta.

1938 előtt ezek a tényezők a formát tették uralkodóvá a kiképzésben és súlyos tartalmi hibákhoz vezettek. A hadsereg nem rendelkezett modern fegyvernemekkel, kevés volt az alakulat, a fegyverzet és felszerelés, ráadásul ezek minősége az első világháborús színvonalon mozgott.

Az anyagi-, technikai lehetőségekből következett, hogy a nagyarányú hadseregfejlesztést megelőző időszakban, a kiképzés legfőbb célja a gyalogságnál a feszes fellépés és szabályos mozdulatok beidegzése volt, amelyet lélekölő súlykolással és a legmerevebb drillel igyekeztek elérni, az alaki foglalkozások során. A szabályos menetelést, igazodást, fordulatokat és fegy-

⁴² Uo.

⁴³ Lásd HL. Kéziratár, Náray Antal, a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács volt vezértitkárának visszaemlékezése.

verfogásokat a kiképzés legfontosabb fokmérőjének tekintették. A súlykolást és dríllt tartották a fegyelem megteremtését biztosító legjobb eszköznek is. A katonákat ennek segítségével igyekeztek dróton rángatott bábbá változtatni, amely gépiesen végrehajtja a kapott parancsokat. *A harc kiképzés ugyancsak formai és elméleti volt, azzá tették az állandóan azonos körülmények, feladatok és feltételek.* A gyakorlatok unalomig ismert terepen, előre meghatározott feladatok jegyében zajlottak le, a fegyvereket kereplők, különböző színű jelzőzászlók és tárcsák helyettesítették.

Mindez arra vezetett, hogy a katonák megtanulták a feszes és szabályos mozgást, de *nem ismerték fegyvereiket*, nem volt módjuk tapasztalni azok tényleges hatását. A helyettesítő eszközökkel lefolytatott gyakorlatok meg sem közelítették a valószínű harci körülményeket, azok ilyenformán ismeretlenek maradtak a katonák előtt. Ilyen viszonyok között illuzórikussá vált a gyalogság egyes csapatnemei közötti együttműködés gyakorlása, elsikkadt annak jelentősége és fontossága.

Nagyobb összefüggő gyakorlatokat csak a harmincas évektől kezdve tartottak, évente egyszer. Így a parancsnokoknak alig volt módjuk a csapatvezetésben tapasztalatokat szerezni. Hasonló a helyzet az összefegyvernemi kiképzés terén is.

Az anyagi-, technikai lehetőségek korlátozottsága különböző kiképzési jelszavakat szült, amelyeket hadsereg méretben megvalósítottak a gyakorlatban. Ezek az egy-egy katonai vezető nevéhez fűződő jelszavak időszakonként meghatározták a kiképzés alapvető tartalmát és minden mást háttérbe szorítottak.

Volt olyan időszak, amikor az a jelszó uralkodott, hogy a harcban minden a roham tökéletes végrehajtásától függ. Ekkor a rohamkiképzés állt mindenek felett, e célra létesültek a tanfolyamok, ezt ellenőrizték a szemlélők, minden más kiképzés huszadrangú kérdéssé vált. Így volt mindaddig, amíg egy másik katonai vezető el nem terjesztette, hogy háborúban a siker kizárólagos biztosítója a jó lövész. Ettől kezdve a lövészet vált uralkodóvá a kiképzésben. Mivel azonban sem elegendő lőtér, sem elegendő lőszer nem volt, rátértek a löelmélet oktatására és a pótszerek használatára. A kiképzési idő zömét hibaháromszögelési, célzási és célpont áthelyezési gyakorlatok, továbbá vaktölténnyel, gyutaccsal végrehajtott lövészetek tették ki. Ezt a „korszakot” a sport mindenekfele helyezésének időszaka váltotta fel.

Ezek a jelszavak a formások túlajtásával együtt, mind megannyi tévutat jelentettek a gyalogság kiképzésében. A kato-

nai vezetés nem számolt azzal, hogy csak az önállóságra nevelt, a gyorsan változó helyzetekhez alkalmazkodni tudó és sokoldalúan kiképzett katona állhatja meg a helyét a korszerű harcban. Ezt az alapigazságot szem előtt tévesztve, különböző egyoldalú elméletek gyakorlati megvalósításával igyekezett az anyagi-, technikai lehetőségek korlátait tágitani, és a hadsereget az uralkodó osztályok agresszív, imperialista terveinek valóra váltására alkalmassá tenni.

A többi fegyvernem kiképzésénél is hasonló volt a helyzet.

A lovasságnál a hangsúlyt a minél tökéletesebb lovaglásra fektették, teljesen az első világháború előtti felfogásnak megfelelően. Nem vették figyelembe az első világháború azon tapasztalatát, amely bebizonyította, hogy a lovasság, mint fegyvernem önálló alkalmazásra már nem jöhet tekintetbe; tömegesen csupán lovon szállított gyalogosként juthat szerephez. Eből eredően a lovasroham és a lovaglás oktatása mellett teljesen háttérbe szorult a gyalogsági kiképzés.

A tüzérség kiképzése alaki foglalkozásokból, hajtási és elméleti célzási gyakorlatokból állott. Éles lövészetet évente egyszer tartottak, de a felhasználható lőszer mennyisége akkor is nagyon korlátozott volt.

A műszaki és híradó csapatoknál, a harceszközök és anyagok kis mennyisége miatt szintén főleg elméleti kiképzés folyt. E tekintetben lényeges javulás a Szovjetunió elleni hadbalépésig nem következett be. A délvidéki megszállás tapasztalatai azt bizonyították, hogy nagy hiány volt a korszerű műszaki anyagok (lángszórók, gumicsónakok stb.) terén és fogyatékoságok mutatkoztak a kiképzésben.⁴⁴

A szakfegyvernemek ráadásul csak kevés embert tudtak kiképezni.

A tisztképzés és a parancsnoki továbbképzés ugyancsak főleg elméleti vonalon mozgott. A leendő tisztektől elsősorban a parancsadási formákban való jártasságot, a szabályzatok pontos ismeretét és az egyes szabályzati pontokhoz való *betűszerinti* ragaszkodást követelték meg. Nem volt tere az önálló gondolkodásnak, amely a szabályzatok szellemében, az adott helyzethez alkalmazkodni akarva, kereste a legcélravezetőbb megoldást. *A parancsnoki továbbképzést szoba-munkává tették; elszakították a tereptől, ahol a csapatok minden ténykedése történik.* Ezáltal az elméleti kiképzés teljesen elvonttá vált. A parancsnokok csak papíron vezettek, mozgattak alakulatokat; a

⁴⁴ Uo. Dobák Dénes vk. alez. jelentése.

valóságban fogalmuk sem volt, miként valósítható meg egy-egy elhatározásuk a terepen.

Némileg megváltozott a helyzet a kiképzés terén 1938 őszétől, amikor a nagyarányú hadseregfejlesztés megkezdődött.

A csapatok egymás után kapták a különféle fegyvereket, ennek eredményeként szükségtelenné váltak a sokfajta helyettesítő eszközök; a katonák megismerkedhettek fegyvereik tulajdonságával, hatásával, nemcsak elméletileg, hanem a valóságban is. Javult a lőkiképzés, rendszeressé váltak az éles lőszerrel végrehajtott, harcszerű lögyakorlatok. Az alakulatok szaporodása lehetővé tette a nagyobb kötelékekkel harcászati gyakorlatok lefolytatását.

Mindez azonban főleg *mennyiségi változást* idézett elő, lényeges minőségi fejlődés nem következett be. A sablonosság, a túlhajtott formaságok továbbra is uralkodtak, a fegyverek korszerűtlenek maradtak. *A hadsereg fejlesztése elsősorban szélességben történt*, új alakulatokat állítottak fel, amelyek kereteiket a régi alakulatoktól kapták, a feltöltést pedig tartalékosokkal oldották meg. Ily módon sem a régi, sem az újonnan szervezett alakulatok nem voltak harcképesek. A csapatok és magasabb egységek élére íróasztal mellől kerültek parancsnokok, az alegységek vezetését pedig tartalékos tiszttek ténylegességével oldották meg. Ezek szükség diktálta megoldások voltak, amelyek továbbra is alacsony színvonalon tartották a vezetést és a kiképzést; nem engedtek teret az önállóságnak, a kezdeményezésnek.

A hiányosságok megszüntetését nehezítették a politikai helyzet alakulása következtében sorozatosan elrendelt mozgósítások, és az egymás után végrehajtott megszállások is.⁴⁵ Nem volt mód az újoncok tervszerű és alapos kiképzésére. Annak következtében pedig, hogy a mozgósítások során takarékosági okokból, lényegében mindig ugyanazokat a tartalékosokat hívták be katonai szolgálatra, — lehetetlenné vált a kiképzési elmaradások pótlása, a tartalékosok széles rétegénél.

A kiképzésre mindvégig jellemző volt az öncélú elméletieség, a gyakorlattól való elszakadás, az alakiságok fetiszizálása. Ez a szemlélet a legfelsőbb vezetéstől indult ki és uralkodó szerepe volt az egész hadseregben. Világosan tükröződik ez az évente kiadott kiképzési rendeletekben is, amelyekben a vezérkar főnöke meghatározta a kiképzési célokat és feladatokat. Az 1940/41. évi kiképzési feladatokat meghatározó rendelet például a

⁴⁵ 1938 augusztusától a Szovjetunió elleni hadbalépésig négy esetben rendeltek el részleges, illetve teljes mozgósítást.

legnagyobb súlyt a „...laktanya és belrend, valamint az alaki előírások pontos betartására” helyezi ennek érdekében a legkülönbözőbb szemlék megtartását írja elő. Elrendeli továbbá, hogy: „Május és június havában havonta egy alkalommal minden helyőrségben gyakorolni kell a díszkivonulást és fogadást díszmenettel egybekapcsolva, amely alkalommal az előírások pontos betartására kell törekedni. Ilyenek megszemlélésére a magasabb parancsnokok vidékre is kiszállhatnak. A hdt. és hds. pk-ok szemléik alkalmával az előírások szerinti alakiságok teljes betartásával fogadtassák magukat, mert e téren súlyos hibákat tapasztaltam.”⁴⁶ A vezérkar főnöke „... az elmúlt év zűfolttsága után a csapatkiképzés tervszerűségét és minőségét fokozó nyugalmat és egyszerűséget”⁴⁷ ily módon vélte biztosított-nak.

Werth gondolkodás módját hűen tükrözte az erdélyi bevonulás során előfordult néhány esettel kapcsolatos magatartása. Az erdélyi bevonulás fényt vetett egész sor vezetési hibára. Helytelen, egymásnak ellentmondó intézkedések miatt, állandóan csapattorlódások keletkeztek, több esetben alakulatok egymást keresztezték, fölösleges meneteket hajtottak végre; az utánpótlás nagyon rosszul működött, a csapatok élelem és üzemanyag ellátása akadozott. Pedig csupán egyszerű menetről volt szó, ahol ellenséges behatástól egyáltalán nem kellett tartani. Ilyen tapasztalatok mellett, a vezérkar főnöke azt tartotta fontosnak, hogy igazoló jelentést követeljen, mert az 1. hadseregparancsnoksághoz beosztott tisztok a szatmári bevonulás alkalmával zöld nyakszegély helyett fehéret viseltek.⁴⁸ Ugyanígy járt el amiatt is, hogy az egyik hadosztályparancsnok rohamsíak helyett tábori sapkában vezette be csapatait Marosvásárhelyre.⁴⁹ Az ehhez hasonló kérdésekkel kapcsolatos iratváltás, aktaszaporítás hosszú heteken át folyt és töltötte ki a parancsnokok idejét.

A hadsereg kiképzési foka, fegyelmi helyzete és a vezetés színvonala jól lemérhető az erdélyi és délvidéki megszállások tapasztalatain.

Legszembetűnőbbben az összefegyvernemi kiképzés és az együttműködés hiányosságai mutatkoztak meg. „Hiányzott a gyalogsággal tervezett lögyakorlatok lefolytatása” — áll az egyik jelentésben.⁵⁰ Repülőgépek és harckocsik váratlan felbuk-

⁴⁶ HL. VKF. 5536/1940. sz.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Nagy Vilmos: Végzetes esztendők 1938–1945. H. é. n. 54. o.

⁴⁹ HL. Kézirattár, Kádár Gyula visszaemlékezése.

⁵⁰ HL. VKF. 4833/1940. sz.

kanása esetén a katonák nehezen ismerték fel, hogy saját vagy ellenséges gépekről van-e szó, — olvashatjuk ugyanott.

Bebizonyosodtak a harckiképzés fogyatékosai is. „A csapat a felderítésben, biztosításban, valamint a közelharcban nincs eléggé kiképezve. Mindezek a hiányosságok azt eredményezték, hogy a csapat nyugodt munkája néhány csetnik működésétől órákra, sőt napokra megbénult”⁵¹ — írja a vezérkar főnöke 1941 áprilisában, a délvidéki szemleútján szerzett tapasztalatairól.

Csaknem valamennyi vezérkari tiszt igen komoly formában felveti jelentésében, a katonák körében tapasztalt pánik hangulatot, amely elsősorban a harckiképzésben gyökerező hiányosságok következménye volt. A formaságok és alakiságok túlhajtása a kiképzésben, továbbá a minden vonalon megnyilvánuló elméletiesség oda vezetett, hogy a katonák és parancsnokok egyaránt nem tudták beleélni magukat a harcserű körülményekbe. A Zomborban elhelyezett alakulatok között néhány partizán által leadott lövés olyan pánikot idézett elő, hogy annak megszüntetéséhez egy egész napra volt szükség. A sötétség beálltától másnap kora délutánig minden összeköttetés megszakadt az alakulatok között, mindenki vaktában lövöldözött, s a legvadabb rémhírek kaptak szárnyra partizánok nagyerejű támadásáról. A parancsnokok is elvesztették a fejüket, teljesen kiengedték a kezükből a vezetést, alig lehetett a rendet helyreállítani.⁵² Mindez kitűnően példázza, mennyit ér a csupán kényszeren alapuló, belső meggyőződéstől nem fűtött fegyelem.

Kiütköztek valamennyi fegyvernem kiképzési gyengéi is.

A délvidéki megszállás során, az I. hadtest támadási sávjában, az erődvonalon való áttörés tűzérségi előkészítésére, két tüzérezredet alkalmaztak. E két tüzérezred lövegei, a mintegy 60 perces tüzelés után, csupán egy jelentéktelen találatot értek el az egyik erődön.⁵³ Ez a tény amellett bizonyítja, hogy a tűzérség löeljárása komoly kívánnivalókat hagyott maga után, de rávilágít a hatásadatok elégtelenségére is.

A gyorscsapatoknál főleg a gépkocsi- és harckocsivezetők kiképzésében mutatkoztak komoly hibák. Ennek következtében sok baleset történt. Az 1. gépkocsizó dandárnál például az első hat nap alatt tizenkét gépkocsibalesetet jelentettek, ugyanezen idő alatt 2 motorkerékpár, 4 személygépkocsi, 6 tehergépkocsi és 10 harckocsi vált üzemképtelenné.⁵⁴ „De nemcsak a gépkocsi-vezetők, hanem a többi leg. kiképzése sem lehetett a mostoha

⁵¹ Uo. 7001/1941. sz.

⁵² Vö. HL. Kézirattár, Kádár Gyula visszaemlékezése és VKF. 5161/1941. sz.

⁵³ HL. VKF. 5161/1941. sz. Demjén Károly vk. szds. jelentése.

⁵⁴ Uo. Dobák Dénes vk. alez. jelentése.

viszonyok folytán megfelelő. Akadozott eleinte a vezetés kiképzése is. Az újonc legénység harckiképzése sem volt még megfelelő. Számátalan nehézséget okozott az is, hogy a csapat még mindig nem rendelkezik, elegendő szakképzett legénységgel (gk, alti-ek, szerelők stb.).⁵⁵

A híradás és összeköttetés terén már az erdélyi megszállás időszakában is komoly zökkenők mutatkoztak. Még fokozottabb formában nyilvánult ez meg, a délvidéki megszállás idején. A hiányosságok ebben az esetben is a híradó fegyvernem kiképzési állapotának következményeiként jelentkeztek.⁵⁶

Az anyagi szolgálatot ellátó tisztek felkészületlensége és gyakorlatlansága következtében, a csapatok ellátása, az utánpótlás megszervezése állandóan akadozott. „Bár szabályzataink hangsúlyozzák azt, hogy minden hadművelet sikere az anyagi megalapozottság függvénye, ennek a valóságban nem sok jelentőséget tulajdonítunk. Békegyakorlatoknál, békemegbeszélések-nél átsiklunk e fölött a szolgálat fölött, vagy csak érintőlegesen és nem fontosságát megillető mérvben tárgyaljuk... azt tapasztaltam, hogy úgy az anyagi ellátás, mint a szolgálati ágak személyzete a háborús szolgálat ismeretének terén igen járatlan, begyakorlatlan és az előírásokat nem ismerő vagy abban el nem mélyedő. A békeszolgálatban e szolgálat tagjai csaknem kizárólag adminisztratív vonatkozású ügydarabok tekintélyes számának elintézésével töltik el minden idejüket, ami nem azonos azzal a feladattal, amelyet háború esetén meg kell oldaniok” — értékeli az anyagi szolgálat helyzetét az egyik vezérkari tiszt.⁵⁷

Sem az erdélyi, sem pedig a délvidéki megszállás nem járt lényeges harcselekményekkel, mégis napnál világosabban megmutatta, milyen gyenge harcértéket képvisel a magyar hadsereg. Blöffnek bizonyultak és szappanbuborékként szétpattantak a haderő ütőképességéről oly sokat és fennen hangoztatott szövegek, Az 1939/40-es évet értékelve, a vezérkar főnöke elismerte, hogy a mozgósított állapot hiányosságokat idézett elő a tényleges állomány kiképzésében, „... másfelől azonban *felbecsülhetetlen mértékben* gyarapította haderőnk ütőképességét a tartalékos állomány hosszas katonai szolgálata által nemcsak a kiképzés, hanem különösképp a hadiállományra emelt alakulatok egybeforradása és a csapatszellem elmélyítése tekintetében.”⁵⁸ Ezzel szemben több jelentés tartalmaz ilyen megállapításokat: „Az alárendelt csapatok nem ütötték meg azt a mérté-

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo. Osztovcics Ferenc vk. alez. jelentése.

⁵⁷ Uo. Kádár Gyula vk. alez. jelentése

⁵⁸ HL. VKF. 5536/1940. sz. — Kiemelés tőlem. T. S.

ket, amit a magyar katona sokat-hangoztatott hírnevéből és a magyar katona érényekből kifolyólag el lehetne várni.”⁵⁹

Minden fokon jelentős fogyatékoságok tárultak fel a parancsnoki kar felkészültsége és vezetési készsége tekintetében is. Már a mozgósítás végrehajtása terén komoly hiányosságok kerültek felszínre. „Mindenekelőtt azt tapasztaltam, hogy a parancsnokok igen sok helyütt alakulataik M. előmunkálataival nincsenek tisztában. E téren teljesen rábízzák magukat vmk-eiknek⁶⁰ munkájára, pedig az M. végrehajtásáért nem a vmk.-pk, hanem az alakulat pk-a maga felelős.

Az utolsó 3 év békés megszállásai azt eredményezték, hogy a parancsnokok nem törekszenek teljes erővel arra, hogy alakulatuk a teljes menetkészültséget az előírt időre elérje. Ez az eljárás komoly hadműveletek esetén végzetes következményekkel járhat.” — állapítja meg a vezérkar főnöke a délvidéki szemletpasztalatairól készült összefoglalójában.⁶¹

A vezérkari tisztek jelentéseikben szinte kivétel nélkül erősen bírálják a parancsnokok tevékenységét. „A parancsnokok nagy részéből hiányzik a parancsnoki szellem: az öntevékeny vezetési és felelősségvállalási készség, a helyes érzék a csapatok fegyelmezésére.”⁶² Ilyen megállapítás tömegével olvasható ezekben a jelentésekben.

Különösen az alsó vezetés gyakorlatlanságát, tétovázását, érélytelenségét, minden téren megmutatkozó alkalmatlanságát emelik ki. Megállapításaikat elsősorban a tartalékos, illetve továbbbszolgáló tisztekre vonatkoztatják, de nem kisebb mértékben bírálják a hivatásosokat is. „Az alantos tisztek parancsnoki működésével kapcsolatban általános tünetként jelenthetem egyébként a magabizás, az öntevékenység s a kapott feladatok tűzön-vizen való teljesítésére való törekvés több-kevesebb hiányát.”⁶³ — írja az egyik jelentésttevő. A IV. hadtest anyagi vezérkari tisztje szinte összegezi jelentésében erről a kérdésről az összes tapasztalatokat. „A mozgósítással kapcsolatban meg kell emlékezniem a *tiszt hiányról*, amelyet kevésbé a mennyiségi hiányok, mint inkább a *minőségi* hiányok jellemeznek. Végeredményben csaknem minden tiszti hely be van töltve. Ez a tisztikar azonban nagyon messze áll attól, hogy a rábízott egység vezetésében *gyakorlatilag* jártas legyen. Az alsóbb rendfo-

⁵⁹ Uo. 5161/1941. sz. Németh Ferenc vk. szds. jelentése.

⁶⁰ Vmk = visszamaradó különítmény: a mozgósított alakulat elvonulása után a békehelyőrségben maradó keret.

⁶¹ HL. VKF. 7001/1941. sz.

⁶² HL. VKF. 5161/1941. sz. Demjén Károly vk. szds. jelentése.

⁶³ Uo. Osztovcics Ferenc vk. alez. jelentése.

kozatokban még elméletileg sem eléggé felkészült, a tartalékosaink zöménél pedig az erkölcsi erő, valamint a katonás szellem is alacsony fokon áll. Ezt a megállapításomat nem mellőzhetem jelenteni akkor, ha a személyesen látott és tapasztalt példákra visszagondolok és jelentésemben őszinte akarok lenni. Olyan tényleges parancsnokok, akik évek során át távol élnek a csapattól és másirányú, főként irodai munkákkal úgy túl vannak terhelve, hogy az eljövendő *parancsnoki* feladataikra önmagukat még szellemileg sem képesek előkészíteni, nem lehetnek jó gyakorlati csapattisztek. A rendfokozat maga nem jelenti még azt, hogy annak megfelelő egység vezetését is el tudja látni az illető, de különösen akkor nem, ha alparancsnokai ugyancsak képtelenek.” — írja.⁶⁴

„Végeredményben tapasztalataim alapján azt a meggyőződést szűrtem le, hogy a honvédség egyes pillérjeit teljesen újra kellene felépíteni különben komoly helyzetben nem állhatjuk meg helyünket.” — vonja le következtetését egy másik jelentésttevő.⁶⁵

Lényegében ez a következtetés készítetett többeket arra, hogy felvessék a tisztikar felfrissítésének gondolatát, a kasztjelleg megszüntetése és az altisztek, tiszthelyettesek tisztté való előléptetése útján.

„A tisztí utánpótlást nem a protekciós, előkelő vagy előkelősködő családok fiaiból kellene vennünk, hanem a nemzet legértékesebb rétegeiből. Tehát lehetővé kellene tennünk, hogy minden állampolgár gyermeke megpályázhassa az államköltséges helyet, ne csak a köztisztviselő fia.” — áll az egyik jelentésben.⁶⁶ Csatay tábornok pedig az erdélyi szemleútján szerzett tapasztalatai alapján javasolja az alantós tisztí állomány egy részét” . . . *úgy mint a németeknél — derék megbízható altisztekből kiegészíteni.*⁶⁷

E javaslatok egy időben többek részéről történt pusztá feltevése is bizonyítja, milyen súlyosnak ítélték a helyzetet azok, akiknek módjuk nyílott általános képet alkotni a kérdésről. Javaslataik természetesen nem valósultak meg, a kormányzat me-reven elzárkózott a tisztikar felfrissítésének ilyen módozatai elől. Bár világos, hogy a tisztí pálya megnyitása az uralkodó osztályok és azok kiszolgálóihoz *nem tartozók* előtt *önmagában* még nem változtatja meg a kapitalista hadsereg jellegét, az

⁶⁴ Uo. Kádár Gyula vk. alez. jelentése.

⁶⁵ Uo. Németh Ferenc vk. szds. jelentése.

⁶⁶ Uo. Bán Mihály vk. alez. jelentése.

⁶⁷ HL. VKF. 4833/1940. sz.

uralkodó körök erre a lépésre, még saját érdekükben sem voltak hajlandók.

A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy nem csupán az alsó vezetés adott meg minden okot a borulásra; a magasabb vezetés sem felelt meg a vele szemben támasztott követelményeknek.

Az erdélyi megszállás végrehajtásába bevonták mindazokat a csapatokat, amelyeket a Romániával szembeni támadó fellépés esetére mozgósítottak. Ennek következtében a kevés jó útvonalra olyan sok alakulat zsúfolódott, hogy torlódások keletkeztek és hosszú menetoszlopok voltak kénytelenek huzamos időn keresztül várakozni a továbbhaladásra. Vonatalakulatok elmaradtak a csapatoktól, az élelmezés állandóan akadozott. A hadseregparancsnokság olyan messze hátul volt a csapatok mögött, hogy ez a legnagyobb zavarokat idézte elő a vezetésben, az összeköttetés megszakadása miatt.⁶⁸

A délvidéki megszállás során, a hadseregparancsnokság távolfelderítés nélkül készített elő és rendelt el támadást, a jugoszláv erődrendszer ellen. A támadás végrehajtására nem lett szükség, mert a jugoszlávok az erődrendszert előzőleg kiürítették, de ez csupán a tüzérségi előkészítés megindítása után derült ki, egy kerékpáros zászlóaljparancsnok jelentéséből, aki közölte, hogy az ő utászszázada már az erődrendszer mögött távolítja el az aknazárat. Kis hija volt, hogy a tüzérségi tűz és a néhány perc múlva megindítani tervezett légitámadás ezt az utászszázadot érje. A támadási parancs egyébként is elsietett volt, mert a tüzérség felvonulása a megadott időpontban még nem fejeződött be. Így nagyon kétséges, hogy amennyiben ténylegesen harc árán kellett volna az erődvonalon áttörni, sikerrel járt volna-e a támadás.⁶⁹

Maguk a csapatok sem bíztak abban, hogy képesek megoldani a kapott feladatot. „A 19. dd. 28 km-es kiterjedésben 3 zlj-al (az éppen rendelkezésre álló erő) és 5 üteggel kezdte meg a támadást a jugoszláv erődvonalak ellen. Amennyiben az erődvonalakat védték volna, úgy a siker bizonyára elmaradt volna.” — áll az egyik jelentésben.⁷⁰ Több jelentés kitér arra, hogy a csapatoknál általános volt a benyomás, olyat követelnek tőlük, amit nem tudnak végrehajtani. „A IV. hadtest seregtest parancsnokságainál nem láttam azt a törekvést, amely a kitűzött feladatok minden áron való következetes végrehajtásában nyilat-

⁶⁸ Vö. Nagy Vilmos, i. m. 44–45. l. és HL. Kézirattár, Kádár Gyula visszaemlékezése.

⁶⁹ Lásd HL. Kézirattár, Kádár Gyula visszaemlékezése.

⁷⁰ HL. VKF. 5161/1941. Pallay István vk. szds. jelentése.

kozik meg. Megítélésem szerint túlságosan passzív volt a vezetés.” — írja tapasztalatairól a IV. hadtest vezérkari főnöke.⁷¹

Általános tünet volt az intézkedések késői kiadása, aminek következtében, a csapatoknak alig volt idejük felkészülni a kapott feladat végrehajtására.

Mindezek példázzák a vezetés alacsony színvonalát, felkészületlenségét, ami mind az erdélyi, mind pedig a délvidéki megszállás során súlyos helyzetbe hozhatta volna a hadsereget, amennyiben komoly ellenállással találkozik.

*

A hadsereg hangulatát, erkölcsi-politikai szellemét, az egymást követő terület visszacsatolások kezdetben jelentős mértékben befolyásolták, az uralkodó osztályok érdekeinek megfelelő irányban. Ez a befolyás azonban fokozatosan csökkent és helyét a gazdasági kérdések foglalták el, amelyek 1941 tavaszán már igen erőteljesen rányomták a bélyegüket a katonák hangulatára.

„A csapatokban nem élt az a lelkesítő tudat, hogy ezeréves földünk egy értékes darabjának visszaszerzéséről és több százezer magyar testvérünk felszabadításáról van szó, melyért „halni dicsőséges”. E téren 1938-tól (Felvidék) 1941-ig (Délvidék) lesújtóan szomorú visszafejlődést értünk meg...” — írja tapasztalatairól a fővezérség összekötő tisztje.⁷²

A jelentésekben sok hasonló megállapítással találkozhatunk. Az egyik szerint: „Igazán jó szellem és lelkesedés kevés csapatnál volt található. Ennek okát abban látom, hogy úgy a tisztikar, mint a legénység nem lát olyan országos célkitűzéseket, melyek lelkesíteni tudnák, melyek nagy erőfeszítésekre és tettekre sarkallnák.”⁷³

Félreérthetetlen megfogalmazása ez annak a ténynek, hogy 1941 tavaszán a sovíniszta mákony bódító hatása már korántsem volt olyan, mint az első bécsi döntés idején. A dolgozó tömegek és a soraikból kikerült katonák előtt egyre világosabbá vált, hogy Trianon revíziója nem oldja meg a súlyos szociális problémákat; a terület visszacsatolásokkal a gondok-bajok nem csökkentek, inkább szaporodtak. Ennek következtében a terület gyarapodásokkal szemben fokozatosan terjedt a közömbösség, a katonák kezdték felismerni, hogy az ország megnagyobbodása nem az ő gyük, abból csak az uraknak van hasznuk.

⁷¹ Uo. Osztovcics Ferenc vk. alez. jelentése.

⁷² Uo. Nadas Lajos vk. örgy. jelentése.

⁷³ Uo. Kudriczky István vk. ezds. jelentése.

„A mozgósított legénység hangulata általában közömbös volt. Legfeljebb a bevonulók körében megnyilatkozó azon meggyőződés hatott ösztönzőleg, hogy ez lesz az utolsó mozgósítás, majd csak átvészeli ezt is.” — sommázza a délvidéki megszállás során szerzett tapasztalatait a IV. hadtest vezérkari főnöke.⁷⁴

*A súlyos szociális helyzet, a megélhetési nehézségek voltak azok a tényezők, amelyek döntő mértékben meghatározták a katona tömegek hangulatát. Ez a tény világosan kiderül a hadtestek 1941 március hóról készített hangulatjelentéseiből.*⁷⁵

A jelentések sorra hangoztatják, hogy a hangulat általában jó, nyugodt, bizakodó, vagy éppen lelkes. Ezekre a jelzőkre azonban alaposan rációznak és saját megállapításaikkal ellentétbe kerülnek, amikor felsorolják „a csapat hangulatát befolyásoló külső tényezőket”, valamint a „csapatot foglalkoztató kérdéseket”. Ezekből nagyon is világosan kitűnik, mennyire nem a valóságot tükrözik a fenti értékelések, amelyeknek alaposan ellentmondanak a délvidéki megszállás tapasztalatairól készült jelentések is. Ezekben még véletlenül sem fordult elő a katonák jó, nyugodt, bizakodó, vagy éppen lelkes hangulatára vonatkozó utalás, annál több megállapítás foglalkozik az ellenkezőjével.

A parasztszármazású katonáknak súlyos gondot okozott az országszerte pusztító árvíz és az annak következtében várható, kedvezőtlen termés kilátások. Már az előző évben is rossz volt a termés, ezért a legtöbben ellátatlanul hagyták otthon családjukat. Ehhez figyelembe kell venni, hogy 1938 óta minden esztendőben esetleg több ízben is behívták őket, s emiatt rendszeresen elestek hol az őszi, hol pedig a tavaszi és nyári kereseti lehetőségektől.⁷⁶ A családi segélyek mit sem segítettek az otthoniak gondjain. A családi segély összegszerűen nagyon kevés volt, emellett az összeg megállapítása és kifizetése során rengeteg visszaélés, szabálytalanság, önkényeskedés fordult elő. „A bevonultak nagy részének súlyos szociális gondjai vannak. Nincs megfelelő gondoskodás az otthonmaradottairól, emiatt gyakran észlelhető a bevonultak keserű kifakadása. Ez a haderő erkölcsi erejét előbb-utóbb aláássa és hosszantartó vagy súlyos hadműveletek kedvező végrehajtását könnyen megaka-

⁷⁴ Uo. Osztvics Ferenc vk. alez. jelentése.

⁷⁵ A hangulatjelentéseket a Vkf. 2. osztály kérdés-felelet formájában hadtestenként összesítette és úgy küldte meg a Vkf. elnöki 1. osztályának.

⁷⁶ Vö. HL, VKF. 5506/1941. sz. és 5161/1941. sz. Dobák Dénes vk. alez. jelentését.

dályozhatja.” — olvashatjuk az egyik jelentésében.⁷⁷ „Bénítólag hat rá (ti. a legénységre) az otthonmaradottak nehéz helyzete és a szűkkeblűség, mellyel a kormányzat úgy az otthonmaradottakról, mint a harcoló csapatokról gondoskodik.” — állapítja meg a katonák hangulatáról egy másik jelentés.⁷⁸

A munkásszármasú katonákat a gazdasági korlátozások a fokozódó drágaság és a nehéz megélhetési viszonyok mellett, főleg a leszerelés utáni elhelyezkedés lehetőségei foglalkoztatták.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a nemzetközi helyzet alakulása, a második világháború eseményei semmiféle hatást nem gyakoroltak a katonatömegekre. *Ez a hatás azonban másodlagos volt, háttérbe szorult az aggasztó szociális és gazdasági gondok mögött; a hangulatra elsősorban ez utóbbiak voltak meghatározó befolyással.* Csaknem valamennyi hadtest jelentése, sorrendben elsőként, ezekkel a kérdésekkel foglalkozik.⁷⁹ S hogy mennyire ezeket tartják a legfontosabbnak azt mutatja, hogy sorra hangoztatják a megoldás sürgős szükségességét. Annál is inkább, mert: „Kedvezőtlen propaganda nem volt észlelhető, de a kedvezőtlen gazdasági és szociális helyzet ez irányban esetleg sikereket érhetne el.”⁸⁰

A helyzet megváltoztatása érdekében a hadtestparancsnokságok többféle javaslattal éltek. Javasolták a családi segélyek összegének felemelését, egyesek 100 százalékos mértékben. Felvetették a városban szolgáló legénység részére olcsó villamosjegyek biztosítását, szappan központi beszerzését, a harmadik évüket szolgáló katonák zsoldjának felemelését stb. Ezek a javaslatok, bár a lényegét nem sokban érintették és megvalósulásuk esetén sem sokat segítettek volna a katonák és otthonmaradottaik nehéz helyzetén, mégis papíron maradtak.

A javaslatok másik csoportja a legénység közötti propaganda megjavításával kívánta megváltoztatni a kedvezőtlen hangulatot.

Az egyes parancsnokságok javasolják a propaganda egy kézben való egyesítését az egész ország területén és felsorolják kívánságaikat a film, a színház és a rádió műsoraival kapcsolatban, továbbá a napisajtó intenzitására vonatkozóan. Harcias szellemű és oktató filmeket kérnek rendszeresen és ingyen. Felvetik a tábori színház létesítésének gondolatát, a rádióban a honvéd műsor kibővítését és az adás idejének megváltoztatá-

⁷⁷ HL. VKF. 5161/1941. sz. Demjén Károly vk. szds. jelentése.

⁷⁸ Uo. Kudriczy István vk. ezds. jelentése.

⁷⁹ HL. VKF. 5506/1941. sz.

⁸⁰ Uo.

sát, hogy minél több katona hallgathassa. Javasolják a napi sajtó átállítását a harcias szellem fejlesztése érdekében és népszerűen megírt könyveket kérnek a háborús tapasztalatokról, továbbá központi előadásvázlatot a „nemzetvédelmi tisztek” részére. Szükségesnek tartják emellett az alosztály könyvtárak megtöltését „hazafias és harcias szellemű” könyvekkel, valamint rádiók felszerelését a legénységi otthonokba.⁸¹

Mint látható a hadtest parancsnokságok fenti javaslatai sokkal szélesebbkörűek, átfogóbbak, mint a gazdasági nehézségek megoldását célzó előterjesztések. A propaganda intenzitásának fokozását saját maguk is könnyebben megvalósíthatónak tartották, mint a gazdasági nehézségek megszüntetését. E javaslataik sorra meghallgatásra találtak. Nem volt hiány a nacionalista és háborús propagandában, hogy feledtessék a katonákkal a gondokat-bajokat és alkalmassá tegyék a hadsereg erkölcsi-politikai szellemét a Szovjetunió elleni háború viselésére.

A nacionalizmus, kommunistaellenesség és az antiszemitizmus szítása mellett, különösen a német hadsereg villámháborús sikereit propagálták, a német hadsereg legyőzhetetlenségéről igyekeztek meggyőzni a katonákat. Amellett, hogy szították a katonákban a virtuskodás szellemét, s történelmi nagyjaink, szabadságharcos küzdelmeink lényegét meghamisítva, igyekeztek bátorságra és önfeláldozó hősiességre nevelni a katonaruhába bujtatott munkásokat és parasztokat, a német—magyar „sorsközösség” eszméjét hirdették, hogy előkészítsék a közös háborús fellépést a Szovjetunió ellen.

A Szovjetunió elleni rablőháború kitérésekor a katonák széles tömegei hittek abban, hogy a fasiszta német hadsereg villámháborús stratégiája eredményes lesz, és a szovjet hadsereg rövid idő alatt össze fog omlani a csapások súlya alatt. A háborúban való részvételért nem lelkesedtek ugyan, de nem is tanúsítottak azzal szemben ellenállást; azt hitték néhány hónap alatt befejeződik. A háború céljaival szemben közömbösek voltak, magatartásuk csak fokozatosan változott meg, a tapasztalatok hatása alatt.

A tisztikart is érintették a gazdasági nehézségek, a fokozódó drágaság és az egyre nehezebbé váló megélhetési viszonyok, de ezek korántsem gyakoroltak rájuk olyan mély hatást, mint amilyen a katonatömegek esetében kimutatható volt. *A tisztikar hangulatát mindenekelőtt politikai kérdések határozták meg.*

⁸¹ Uo.

Elsősorban a hitleri hadsereg nyugati villámháborús sikei, a háború kilátásai foglalkoztatták őket.⁸² A tisztikar, a volt monarchiabeli közös hadseregből származó katonai felsővezetés, és a katonai akadémián kapott nevelés hatására, eredendően németbarát volt, a német katonai szellemet és a német hadsereget tekintette mintaképének. A fasiszta német hadigépezet második világháborús győzelemsorozatai, és a Hitler „segítségével” elért terület gyarapodás, ezt a nevelés útján beléjük plántált németbarátságot még inkább elmélyítették.

Az egyre fokozódó németimádat volt az oka annak az elégedetlenségnek, amely a tisztikar jelentős részében a hivatalos politikával szemben megmutatkozott. Látva a német hadsereg technikai felkészültségét, a hadsereg tagjainak magasabb dotálását, keveselték azokat az intézkedéseket, amelyeket a kormányzat a hadsereg fejlesztése érdekében tett és további lépéseket követeltek. *A tisztikar állásfoglalását, hangulatát mindezekelőtt az a körülmény határozta meg, hogy a visszacsatolt területek megtartását és újabb terület-gyarapodást a fasiszta Németországgal való szövetségben látták biztosítottnak.* Ezért a németekkel való mind szorosabb együttműködés hívei voltak.

Különösen élenjárt ebben a katonai felsővezetés, amelyben a német származású tábornokok játszottak meghatározó szerepet. Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter; Werth Henrik vezérezredes, vezérkari főnök; László Dezső vezérőrnagy, hadművelleti csoportfőnök voltak a legfelelősségteljesebb katonai posztot betöltő és legfőbb hangadók, a legszorosabb németbarátság mellett.

Barthának csupán a neve volt magyar, jellemét, gondolkodását az osztrák hadsereg formálta. Apja a közös hadsereg hadbiztosa volt, s az összeomlásig ő maga is osztrák kiegészítésű ezredben szolgált. Gömbös baráti köréhez tartozott, így került a honvédelmi minisztériumba, ahol évekig volt az anyagi ügyek vezetője. Kezdetől fogva kitűnt feltétlen németbarátságával, amely honvédelmi minisztersége alatt még fokozódott. A minisztertanácsi üléseken mindenkor a német katonai érdekek szószólójaként foglalt állást, ezzel képviselte a magyar uralkodó osztályok legszélsőségesebb csoportjának érdekeit is. Hírhedt antiszemita volt, a zsidótörvények rendelkezéseit a legradikálisabb módon, az állami élet egyéb területein messze felülmúlóan hajtotta végre a hadseregben. Nevéhez fűződik a zsidó munkaszolgálatos századok létrehozásának elrendelése is.

⁸² Uo.

Werth Henrik torontáli sváb kulák családból származott. 1918-ban vezérkari alezredesként szolgált a közös hadseregben, a Tanácsköztársaság idején ott volt a magyar Vörös Hadsereg honvédő harcait szabotáló vezérkari tisztek sorában. A német katonát és a német hadsereget tekintette legfőbb ideáljának; a magyarokat lebecsülte és azt tartotta, hogy akkor tudnak nagyobb dolgot csinálni, ha idegen vezetés alatt állnak. Vezérkari főnöksége idején a magyar és német vezérkar legszorosabb együttműködésének megteremtésén dolgozott, a német hadsereg oldalán vívandó háború leghevesebb követelője volt. Állásfoglalásaival oroszlányrésze volt a Jugoszlávia elleni agresszió és a Szovjetunió elleni hadüzenet keresztülvitelében.

László Dezső Fütterer német légügyi attasé kebelbarátja, a német kívánságok szolgálai teljesítője volt. A vezetése alatt álló hadművelleti csoportfőnökség tele volt féktelen németimádó és nem is túlságosan titkolt nyilasérzelmű tisztekkel. Ő maga is a nyilasokkal szimpatizált, s mint ilyen túlhajtott minden intézkedést, amely a német érdekek kiszolgálását és a Szovjetunió elleni háború előkészületeit szolgálta. A Szovjetunió elleni hitlerista agresszió megkezdése után, sajátkezűleg javította ki a VKF. 2. osztály helyzettájékoztatóját a magyar határ menti szovjet csapatokról; azok mennyiségét a valóságot sokszorosán meghaladóra emelte fel, hogy a vezérkar főnökének alapot szolgáltasson a hadüzenet követeléséhez.

Velük együtt a hadsereg felső vezetése teljes egészében a német orientáció híve volt, és mindenben a hitleristák politikai és katonai érdekeinek megfelelően dolgozott. A hadsereg vezetői mindent elkövettek annak érdekében, hogy a tisztikar és a katonatömegek németbarátsága fokozódjék. Jellemző példa erre Werth Henrik vezérkari főnök utasítása a nemzetiségekkel való bánásmódra, délvidéki szemletapasztalatai kapcsán. „Külön és hangsúlyozottan felhívom az alakulatok figyelmét a nemzetiségekkel, különösen a németekkel való bánásmódra. A honvédség minden egyes tagjának tisztában kell lennie azzal, hogy Magyarországnak az utolsó 3 év alatt bekövetkezett területi gyarapodását saját erőnkön kívül elsősorban a német fegyverek hatalmas győzelmének köszönhetjük. E tény előtt minden más elgondolás eltörpül. Ezt minden honvédban tudatossá és megingathatatlan meggyőződéssé kell nevelni.”⁸³

A terület-visszacsatolás volt az a legfőbb ütőkártya, amelyet a katonai felsővezetés, a kormányzathoz hasonlóan, felhasznált céljai érdekében. A területgyarapodással igyekeztek

⁸³ HL. VKF. 7001/1941. sz.

eltakarni az ország függetlenségének fokozatos feladását, a magyar nemzeti érdekek elárulását, a fasiszta Németország fokozatos térhódítását Magyarországon.

Ez az ütőkártya a tisztikar esetében hatásosnak bizonyult. Döntő többségük a villámháborús sikerek bódulatában minden másról megfeledkezett, helyeselte a Szovjetunió elleni hadbalépést, amelytől gyors győzelmet, kitüntetések, előléptetést és gazdag zsákmányt remélt.

Hiába látták oly világosan a hadsereg szervezési, felszerelési, kiképzési és vezetési gyengeségeit, a szovjet hadsereget még gyengébbnek hitték és részt akartak annak megsemmisítéséből.

Végeredményben a hadsereg helyzetének vizsgálata azt bizonyítja, hogy a hadsereg szervezése teljes mértékben korszerűtlen volt, fegyverzete és felszerelése zömében elavult, s kiképzése és vezetése sem felelt meg egy hosszantartó háború követelményeinek. A katonák széles tömegei a súlyos szociális és gazdasági nehézségek következtében általában közömbösek voltak a háború céljait illetően, de a felfokozott propaganda hatása alatt hittek a gyors és győzelmes befejezés lehetőségében. A tisztikar erkölcsi-politikai szelleme mindenben megfelelt az uralkodó osztályok legszélsőségesebb, németbarát és szovjetellenes rétegei érdekeinek: meggyőződésből vállalták a német szövetséget és a háborút a hitleri hadsereg oldalán.